

Anarquisme, sindicalisme, atemptats i execucions a Catalunya (1876-1900)

Article de Josep A. Carreras

21/03/2016 Memòria històrica

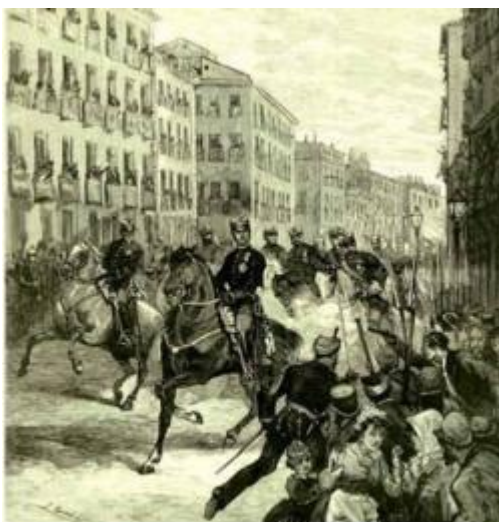
Anarquistes afusellats a Montjuïc l'any 1894

Joan Oliva i Moncusí

Autor de l'atemptat contra el rei Alfonso XII el 25-10-1878

Joan Oliva

Gravat que expressa com es produí l'atemptat de Joan Oliva contra el rei Alfonso XII el 25-10-1878

Acció de Joan Oliva contra el rei Alfonso XII

En l'altre escrit titulat "**ELS INICIS DE L'ANARQUISME A CATALUNYA AL SEGLE XIX (1868-1876)**", es parlava de com es va desenvolupar l'inici del sindicalisme anarquista a Catalunya entre 1868 i 1876, que es pot resumir de la següent manera:

El setembre de 1868 tres representants del sector anarquista de l'Associació Internacional dels Treballadors (AIT), Élie Reclus, Artístide Rey i Giuseppe Fanelli, van ser enviats per Bakunin a l'Estat Espanyol, primer a Barcelona i després al País Valencià, Andalusia i Madrid. Sobre tot a Madrid i Barcelona aquests van establir un nucli de l'anomenada "Aliança Internacional de la Democràcia Socialista" (AIDS), amb un programa anarquista per en un futur integrar-los a l'AIT.

El juliol de 1870 es va fundar en un congrés fet a Barcelona la "Federación Regional Española" (FRE) de l'AIT, que influenciada per aquelles visites dels enviats de Bakunin el 1868 va agafar un caràcter majoritàriament anarquista, contraposat al sector majoritari dins de l'AIT que era afí a Marx.

La federació catalana de la FRE liderada per Rafael Farga i Pellicer, era la que tenia de llarg més societats obreres, seguida d'Andalusia i el País Valencià, que van ser a més les que van agafar un caràcter majoritàriament anarquista. La federació de Madrid de la FRE i altres de la resta de l'Estat, amb escasses societats obreres, van agafar un caràcter majoritàriament marxista a partir de 1872, malgrat que un dels seus caps, Anselmo Lorenzo es va mantenir en la línia anarquista, motiu pel que en uns pocs anys se'n va anar a viure a Barcelona per liderar juntament amb Rafael Farga i Pellicer la secció catalana de la FRE.

Mentre passava això, entre 1868 i 1874 van ser uns anys molt convulsos a l'Estat Espanyol, que començaren amb derrocament d'Isabel II per part d'uns militars liderats pel general Prim. Com que Prim i el seu govern el que volia era buscar un altre rei i instaurar una monarquia més democràtica, els republicans federals va organitzar diverses revoltes tant a Catalunya com diversos llocs de l'estat. Quan el govern va trobar un nou rei per Espanya, Amadeo I de Savoia, el general Prim fou assassinat el 30 de desembre de 1870 per seguidors d'Isabel II, just el mateix dia que arribava el nou rei a Madrid.

Entre revoltes federals i una guerra iniciada pels carlins, Amadeo de Savoia va abdicar el febrer de 1873 quan la majoria de parlamentaris van votar per una República. La República fou molt convulsa entre més revoltes federals a Catalunya, País Valencià, Múrcia i Andalusia, que no veien a la República prou federal i obrerista i la guerra carlina que encara continuava. Finalment el

Josep Lluanas i Pujals

El principal dirigent de la secció catalana de la FTRE

Josep Lluanas

Alguns dels detinguts a Jerez el 1863 acusats de ser de la "Mano Negra"

Detinguts acusats de ser de la Mano Negra

Plaça del Sol de Gràcia el 1880 amb l'Arbre de la Llibertat al mig, plantat a rel de la sagnant revolta de 1869 i replantat el 1873

Plaça del Sol (1880)

Ferran Tarrida del Màrmol

Un dels impulsors de l'anarquisme sense adjectius

Ferran Tarrida

desembre de 1874 després d'un cop d'estat fet pel general Arsenio Martínez Campos, es va acabar amb la República i es va restaurar la monarquia borbònica amb el rei Alfonso XII, el fill d'Isabel II.

L'actuació dels principals polítics republicans federals, que no havien seguit la radicalitat de les seves bases durant les revoltes de la República, va ser una de les causes per les que, sobre tot els sindicalistes catalans, valencians i andalusos, es reafirmessin en el seu anarcosindicalisme dins de la FRE.

Mentre, l'AIT es partia en dos amb picabaralles entre marxistes i bakuninistes i el 1876 desapareixia definitivament, pel que la FRE es quedava orfe d'organització internacional, encara que va seguir existint durant uns anys. La FRE actuava de manera clandestina ja que havia estat prohibida a partir del cop d'estat que havia acabat amb la República dos anys abans.

Com abans s'ha esmentat, aquells fets d'entre 1868 i 1876 estan descrits de manera àmplia en l'altre escrit ja mencionat al principi.

A continuació el desenvolupament d'aquell sindicalisme anarquista a Catalunya que va ser majoritari entre els sindicalistes catalans a partir de 1876, que portà a una època de vagues, detencions i finalment a uns espectaculars atemptats en la última dècada del segle XIX a Catalunya, que portà a una forta repressió i nombroses execucions, que van desmantellar momentàniament tot aquell moviment anarcosindicalista català, malgrat que en pocs anys tornaria a ressorgir amb encara més força.

MOR BAKUNIN EL 1876 I COMENÇA EL PLET ENTRE ANARCO-COL·LECTIVISTES I ANARCO-COMUNISTES

A partir de 1876 es consolidà una divisió dins del moviment anarquista mundial, l'anarco-col·lectivisme i l'anarco-comunisme. L'anarco-col·lectivisme propugnava que en una futura societat anarquista els repartiments de beneficis serien segons el treball i la capacitat de cadascú mentre l'anarco-comunisme proposava una repartició més igualitària. A més els anarco-col·lectivistes tenien en general una actitud més legalista i favorable a col·laborar amb els republicans esquerrans mentre els anarco-comunistes eren més partidaris de la revolució antipolítica immediata.

Bakunin, que va morir el 1876, havia set partidari de l'anarco-col·lectivisme i va deixar el seu llegat en aquest sentit abans de morir. Precisament a partir del mateix 1876 el també rus Piotr Kropotkin va ser el principal impulsor de l'altra tendència, l'anarco-comunisme, tenint a l'italià Errico Malatesta com un dels seus principals seguidors i divulgadors d'aquesta tendència arreu del món. Aquella divisió també afectaria als sindicalistes anarquistes de Catalunya i de l'Estat Espanyol, com veurem més endavant.

PRIMER INTENT DE REGICIDI DE LA RESTAURACIÓ

La repressió política i sindical del nou sistema de la restauració monàrquica va dur a l'anarquista català Joan Oliva i Moncusí a fer un atemptat contra el rei Alfonso XII el 1878.

Joan Oliva i Moncusí havia nascut a Cabra del Camp (Alt Camp) el 1855 i era fill d'uns pagesos del poble. Era boter d'ofici, de tendència

La plaça Catalunya el 1888, en el passeig que anava en diagonal des de les Rambles al Passeig de Gràcia amb el Circ Equestre a la dreta. lloc habitual tant de passejades com de concentracions obreres.

Plaça Catalunya 1888

La Tramontana (1881)

Treballadors i treballadores de la fàbrica tèxtil Viladomiu el 1889. Com es veu hi havia nens i nenes entre els treballadors, cosa habitual a l'època.

Obrers tèxtils 1889

La plaça Catalunya de Barcelona l'1 de maig de 1890 ocupada per policies amb cavalls

1r maig 1890 a la plaça Catalunya de Barcelona

Les Rambles de Barcelona el 1890, lloc habitual de manifestacions i incidents entre els sindicalistes i la policia

Les Rambles de Barcelona 1890

anarquista i membre del seu sindicat gremial que estava dins de la FRE.

El 1877 Joan Oliva s'havia casat amb Francesca Cartaña i el maig de 1878 havia tingut una filla. Davant de la repressió contra el sindicalisme a l'Estat Espanyol i la inspiració que li havia causat alguns atemptats i magnicidis que s'havien produït a alguns països d'Europa, sobre tot a Itàlia, Alemanya i Rússia, va decidir just cinc mesos després del naixement de la seva filla, anar a Madrid amb una pistola amb la intenció de matar al rei d'Espanya Alfonso XII, sense que se sàpiga que formés part de cap complot sinó una decisió individualista feta pel seu compte. Si algú més hi estava ficat, no es va arribar a saber mai.

El 25 d'octubre de 1878 el rei Alfonso XII participava en una desfilada per Madrid i al passar pel carrer Major a l'alçada del nº 93, Joan Oliva que era barrejat entre la multitud que l'aclamava, va disparar dos trets contra Alfonso XII que anava a cavall. Es notava que Joan Oliva no estava acostumat a disparar ja que va errar els dos trets i va ser detingut allí mateix pels guàrdies.

Joan Oliva va ser condemnat a mort i va ser executat al garrot vil el 4 de gener de 1879. Segons els testimonis es va mostrar ferm i tranquil en els seus últims moments i lluny de penedir-se va reivindicar la seva acció.

Aquell atemptat va tenir gran repercussió i impacte, ja que era el primer intent de regicidi de la restauració i el primer atemptat important fet per un anarquista a l'Estat Espanyol.

DE LA FRE A LA FTRE

El 1878 els nuclis anarcosindicalistes que quedaven dins de la "Federación Regional Española" (FRE), sobre tot a Catalunya i a Andalusia, encara mantenien el nom de FRE-AIT en alguns dels seus escrits i proclames, malgrat que l'AIT ja no existia, però a vegades usaven les seves sigles considerant-se encara un nucli anarquistes de l'AIT, malgrat que ja era una mica fictici.

Com abans s'ha comentat, sobre tot des de 1876 l'anarquisme s'havia dividit entre anarco-col·lectivistes, que proposaven un repartiment de guanys depenent del treball de cadascú en una futura societat anarquista i que apostaven més per un legalisme sindical donant suports tàctics als partits d'esquerra i l'anarco-comunisme, que apostava més un repartiment de guanys més igualitari i per la revolució immediata antipolítica.

A Catalunya, d'un sindicalisme més industrial, hi havia una majoria anarco-col·lectivista entre els anarcosindicalistes mentre que a Andalusia hi havia una majoria anarco-comunista que propugnaven la revolta immediata camperola. Ja el 1878 es van produir algunes revoltes al camp andalús. Les diferències entre els anarcosindicalistes catalans i andalusos va començar a afectar la unitat dins de la FRE, ja que a Catalunya i a Andalusia era on hi havia la majoria de sindicats.

El 1879 s'havia fundat a Madrid el Partido Socialista Obrero Espanyol (PSOE), liderat per Pablo Iglesias, que aplegava principalment als del sector marxista que havien estat en la

A la dreta el Circ Equestre el 1891, lloc d'habituals mitings, situat en el passeig que travessava la Plaça Catalunya des de les Rambles fins al Passeig de Gràcia

Plaça Catalunya 1891

Errico Malatesta

Errico Malatesta

Pere Esteve
(foto d'entrat el segle XX)

Adrià Del Valle Costa

Els dos anarquistes que organitzaren la gira de Malatesta per Catalunya el 1891

Esteve i del Valle

El carrer de Sants al voltant de 1891, amb uns dels típics tramvies de l'època arrossegats per cavalls.

Carrer de Sants 1891

"Federación Madrileña" de la FRE en els primers anys de la seva formació.

El 1880 les diferències entre la secció catalana i l'andalus de la FRE, que eren les majoritàries, sumat amb la clandestinitat amb la que havien d'actuar va dur a la desaparició de la FRE. En aquells moments la secció catalana de la FRE estava liderada principalment per Josep Lunas, Rafael Farga i Anselmo Lorenzo, mentre que entre els líders de la secció andalus destacava Miguel Rubio entre altres.

El 1881, després d'una lleu apertura política amb un nou govern liberal a l'Estat Espanyol presidit per Práxedes Mateo Sagasta, es fundà la "Federación de Trabajadores de la Región Española" (FTRE), que també era de caràcter anarco-sindicalista i que era una espècie de continuació de la FRE per una acció sindical conjunta de tots els anarcosindicalistes de l'estat.

Josep Lluas i Pujals havia agafat el lideratge de la secció catalana de la FTRE, a la que li va voler donar un caire catalanista fundant a més la revista "La Tramontana" el 1881, escrita totalment en català i que era el portaveu dels anarcosindicalistes catalans.

INTENT FALLIT DE FER RENÈIXER UNA AIT ANARQUISTA EN EL CONGRÉS DE LONDRES DE 1881

El juliol de 1881 es va ver un congrés a Londres en que es va intentar formar una organització internacional anarquista o socialista revolucionària com deien en aquells temps, proposant el nom d'Associació Internacional dels Treballadors (AIT), el mateix nom que l'anterior ja desapareguda el 1876.

En aquell congrés van guanyar les tesis anarco-comunistes proposades per Piotr Kropotkin i Errico Malatesta, malgrat que també hi era representada la tendència anarco-col·lectivista. També es va proposar que es promocionés la formació dels anarquistes en la química per fabricar bombes, tot i que Kropotkin apostava més per la revolució immediata que per l'exclusiu us de les bombes. Finalment no es va arribar a un acord en aquell congrés de juliol de 1881 per posar una data per un altre congrés, quedant en que ja contactarien per posar una data.

Els membres de la secció catalana de la FTRE, de majoria anarco-col·lectivista i liderats per Josep Lluas i Pujals, ja havien dit des del primer moment que no volien participar en aquella suposada AIT, tant perquè no era majoritàriament de la seva línia com perquè van dir que estaven a favor de l'autonomia de la seva federació sense sotmetre's a resolucions d'organismes superiors internacionals. En aquell congrés anarquista de Londres, en representació de l'Estat Espanyol només hi assistí un català del que només se sap que va donar el nom de Figueras i deia que era mecànic. Ni tant sols se sap si era el seu nom real ni ningú va saber mai més qui era.

Però posteriorment, després del congrés de Londres de 1881, tothom va anar una mica pel seu compte amb divisions de criteris i donat que va arribar a la premsa algunes d'aquelles resolucions radicals i de promoció de la dinamita, va haver-hi una mica d'assetjament policial en diferents països per seguir a aquells congressistes. Finalment ningú va voler agafar la responsabilitat de convocar un nou congrés, per tant aquell intent de fer renèixer una AIT anarquista no prosperà.

Execució dels 4 anarquistes a Jerez de la Frontera el 10-2-1892
Execucions Jerez de la Frontera

Plaça Reial de Barcelona als voltants de 1892.
Plaça Reial de Barcelona 1892

Inspector de policia Daniel Freixa

Inspector de policia Daniel Freixa

Presó del carrer Reina Amàlia de Barcelona als anys 90 del segle XIX
Presó del carrer Reina Amàlia

ELS PARTITS REPUBLICANS A PARTIR DE 1881

A Catalunya i a l'Estat Espanyol els partits republicans, els únics que a part del PSOE podien atraure als treballadors en els seves files pel seu esquerranisme de diversos nivells, estaven dividits bàsicament en tres faccions i després del derrocament de la I República el 1874, havien entrat en una línia bastant legalista i d'intentar treballar des del parlament i els seus líders d'intentar fer carrera política, sobre tot des de l'apertura del govern liberal de Práxedes Mateo Sagasta el 1881. Allò va allunyar una mica als sindicalistes combatius dels partits republicans, sobre tot a Catalunya i a Andalusia.

El Partido Republicano Democrático Federal (PRDF), liderat per Francesc Pi i Margall, era federalista i bastant esquerrà i obrerista, però havia entrat en un via bastant legalista el 1881. Per altra banda Nicolàs Salmerón des del Partido Republicano Reformista (PRR), que pocs anys després es convertí en el Partido Centralista Republicano (PCR), era d'un centre-esquerra moderat, no era federalista i sols tenia algunes idees descentralitzadores, també va acabar entrant en la via legalista. Això els allunyava dels sindicalistes més combatius.

Però en principi l'únic partit que no volia participar en el parlamentarisme monàrquic era el Partido Republicano Progresista (PRP), liderat per Manuel Ruíz Zorrilla, un sorità que havia set en el passat monàrquic liberal seguidor del general Prim, president del govern al final del regnat d'Amadeo I de Savoia i que inclús havia marxat a Portugal el 1873 perquè no volia saber res amb la I República. Però després de la restauració monàrquica dels Borbons el 1874 es va fer republicà.

Ruíz Zorrilla el 1881 es negava a tornar a l'Estat Espanyol i participar en la vida parlamentària i des del seu l'exili voluntari de París, intentava organitzar conspiracions republicanes per derrocar a la monarquia. Però Ruíz Zorrilla seguint els seus orígens de monàrquic seguidor de Prim, era políticament de centre liberal i no comptava mai amb el moviment obrer per les conspiracions, fent-ho sols amb militars de tendència republicana. A més el PRP de Ruíz Zorrilla era antifederalista i partidari d'un fort centralisme polític. Allò també allunyava al PRP tant del moviment obrer combatiu com dels republicans federalistes i encara més dels republicans catalanistes.

De totes maneres les conspiracions de Manuel Ruíz Zorrilla fetes des de l'exili amb el seu PRP juntament amb alguns militars de tendència republicana, normalment es quedaven sobre el paper i eren descobertes abans de començar, cosa que a la vegada donava a Ruíz Zorrilla una fama de conspirador, però sense sortir del seu còmode exili de París i sense realment organitzar cap revolta real sobre el terreny.

L'únic intent de revolta republicana que va tenir alguna repercussió interior va ser la d'agost de 1883, en la que va participar tant Ruíz Zorrilla, des del seu exili de París, com Pi i Margall i els seus seguidors, però aquest sobre el terreny. Alguns pocs oficials militars republicans van intentar aixecar-se a Badajoz, la Seu d'Urgell i Santo Domingo de la Calzada (Rioja), però va ser un intent del tot irreal i tot va durar unes hores i va acabar amb l'afusellament de 5 militars.

Sindicalistes sortint d'un miting del Teatro Circo Barcelonés als primers 90's del segle XIX, un dels molts d'aquella època.

Miting Circo Barcelonés

Entrada del teatre Calvo-Vico als primers anys 90 del segle XX

Teatre Calvo-Vico

Teresa Claramunt i Creus
(foto fitxa policial)

Domingo Mir i Durich
(foto del 1894 a la presó)

Dos dels detinguts pels incidents del miting del teatre Calvo-Vico el 1893

Teresa Claramunt

Paulí Pallàs i Latorre

**Autor de l'atemptat contra el general
Martinez Campos el 24-9-1893**

Paulí Pallàs

Durant aquell intent d'aixecament republicà de 1883, Francesc Pi i Margall havia demanat als seus seguidors i als sindicalistes que aixequessin barricades a Barcelona i altres pobles de Catalunya. A més també havia demanat als pocs caps militars conspiradors sota les ordres de Ruíz Zorrilla armes pels obrers i republicans catalans, però aquests si van negar, ja que les seves conspiracions eren militaristes i no volien comptar amb el moviment obrer. Pi i Maragall va tenir sort de que ningú el va delatar i va seguir la seva vida parlamentària. Allò va ser el més proper que es va arribar a una revolta republicana organitzada per Ruíz Zorrilla.

Però el moviment republicà català havia patit una escissió el 1882 quan Valentí Almirall i Llozer, un republicà federalista i obrerista que havia participat en revoltes republicanes entre 1868 i 1873, es va separar del PRDF de Pi i Margall per impulsar "El Centre Català", que era un intent de crear un moviment polític catalanista sols d'àmbit català per promocionar la idea de la nació catalana.

Per fundar "El Centre Català" el grup de republicans liderat per Valentí Almirall es va unir amb elements del catalanisme cultural dins del grup "La Renaixença" i ex- carlins que havien evolucionat cap al catalanisme polític. El 1886 se'ls uní un grup d'estudiants de procedència burgesa pertanyents al "Centre Escolar Catalanista", alguns d'ells procedents de la burgesia. "El Centre Català va quedar com un grup catalanista interclassista. "El Centre Català" va fer una bona i fonamental feina per la recuperació cultural i lingüística de Catalunya, però el seu interclassisme, amb elements esquerrans i conservadors a dins, sumat a una acció sols legalista de presentar reivindicacions formals a la monarquia sobre els drets polítics catalans, l'allunyava també del moviment sindicalista català, que a partir de llavors cada cop entraria en més reivindicacions socials i en una via il-legalista.

El 1887 el sector més conservador del "Centre Català", sobre tot els ex-carlins, alguns de la Renaixença i els del "Centre Escolar Catalanista", es van separar del "Centre Català" i van fundar "La Lliga de Catalunya", com a grup conservador catalanista liderat entre altres per Enric Prat de la Riba i Francesc Cambó. El motiu havia set les divergències ideològiques i tàctiques amb el sector esquerrà liderat per Valentí Almirall.

Però malgrat que en el futur el "Centre Català" va quedar sols amb elements esquerrans i Valentí Almirall va intentar alguns apropaments amb el cap dels anarco-sindicalistes catalans Josep Llunas, donant suport a les reivindicacions obreres, el seu republicanisme catalanista ja era lluny d'atraure majoritàriament al moviment obrer català que ja feia temps que es decantava cap a l'anarcosindicalisme i no confiava en els grups i partits polítics.

Evidentment el moviment republicà i catalanista en aquells anys seria un altre tema per un altre estudi, però això sols han set uns apunts per mostrar alguns dels motius pels quals els partits republicans no van atraure majoritàriament al proletariat català, el qual es va decantar majoritàriament cap al sindicalisme anarquista.

PRIMERES DIVISIONS DINS DE LA FTRE I L'AFER DE LA MANO NEGRA

El 1882 es va fer el segon congrés a Sevilla de la FTRE, que amb la majoria dels sindicats de la federació catalans sumada a als dels

Il·lustració que mostra com es va produir l'atemptat de Paulí Pallàs

Acció Paulí Pallàs

Il·lustració sobre l'execució de Paulí Pallàs

Execució de Paulí Pallàs

Santiago Salvador Franch

Autor de l'atemptat de Liceu el 7-11-1893

Santiago Salvador

País Valencià, Madrid entre altres i alguns sectors d'Andalusia, va guanyar per majoria la línia anarco-col·lectivista. Però en amplis sectors sindicals de la federació d'Andalusia no es va acceptar aquella línia més legalista i el 1882 va sorgir un grup andalús anomenat "Los Desheredados", dissidents de la línia oficial de la FTRE. "Los Desheredados" van inclús recordar en les seves publicacions que la seva línia anarco-comunista era la línia que s'havia acordat en aquell congrés anarquista de Londres de 1881 abans esmentat. Com ja s'ha comentat abans, la majoria de la federació catalana de la FTRE no havia reconegut el congrés de Londres i a més ja no se'n va convocar cap més, pel que aquell intent de fer renéixer una AIT anarquista havia resultat fallit.

En aquest context de diferències entre diferents faccions de l'anarcosindicalisme, a causa de situació d'abusos que rebien els jornaleros camperols, a Andalusia el 1882 es van produir una sèrie de revoltes camperoles, sobre tot a la província de Cadis, basades en ocupacions de finques liderades pels anarco-comunistes i que va provocar una onada de detencions i repressió contra els anarcosindicalistes andalusos.

Emparant-se en la lluita contra la repressió, va sorgir un estrany grup d'acció anarquista a Andalusia anomenat "La Mano Negra" i entre novembre de 1882 i febrer de 1883 van ser assassinats als voltants de Jerez de la Frontera (Cadis) tres terratinents i un dels seus guardes, morts a ganivetades i a cops.

Quan van detenir als acusats dels assassinats, les autoritats van acusar a la secció andalusa de la FTRE d'estar darrera dels assassinats i de "La Mano Negra", secció de la que havia sorgit el grup anarco-comunista "Lo Desheredados", que promocionaven la revolució immediata i l'ús de la dinamita.

El juny de 1883 es van fer els judicis pels assassinats de Jerez i alguns van ser condemnats a mort. Un any després, després de deliberar el Tribunal Suprem alguns recursos, 7 dels detinguts van ser condemnats definitivament a mort i executats al garrot vil el 14 de juny de 1884 a Jerez de la Frontera. Els executats van ser: Pedro Corbacho Lagos, Francisco Corbacho Lagos, Manuel Gago De Los Santos, Bartolomé Gago De Los Santos, Cristóbal Fernández Torrejón, Gregorio Sánchez Novoa i Juan Ruíz Ruíz. Els altres detinguts rebien llargues condemnes de presó.

Tant la FTRE d'Andalusia com la seva secció radical "Los Desheredados" va negar les acusacions d'haver promogut la "Mano Negra" i alguns dels detinguts, tant els executats com els empresonats, van declarar que havien confessat sota tortures. Es va crear un clima de confusió entre alguns anarquistes radicals que aplaudien les accions de la "Mano Negra" i altres anarquistes que afirmaven que tot era un muntatge policial o que els assassinats havien set duts a terme per altres personatges per motius personals i que ni tant sols existia la "Mano Negra", el que va causar encara més divisió entre els diversos sectors anarcosindicalistes.

Aquell fets van provocar una forta repressió contra la FTRE sobre tot a Andalusia que va quedar bastant desactivada, cosa que sumada amb les divisions de tendències anarquistes va dur a un afebliment de la FTRE, cosa que en uns anys portaria a la seva desaparició, com veurem més endavant.

Gravat de l'atemptat del Liceu

Acció Liceu

El Liceu de Barcelona a principis dels anys 90 del segle XIX

El Liceu finals segle XIX

Francesc Vilarrubias i Ballu

**Detingut el desembre de 1893
acusat d'emmagatzemar bombes**

Francesc Vilarrubias

El cas avui dia encara està en debat i algunes versions diuen que “La Mano Negra” podria haver set un muntatge policial per reprimir la FTRE andalusa o en tot cas alguns integrants aïllats d'ella que realitzaren assassinats pel seu compte, d'esquena a l'organització i que va ser aprofitat per la guàrdia civil i les autoritats per acusar i fer detencions indiscriminades dins de tota la FTRE andalusa.

ELS PRIMERS ANARCO-COMUNISTES CATALANS

Malgrat que el sindicalisme català era majoritàriament anarco-col·lectivista, a Catalunya van anar creixent progressivament els grups anarco-comunistes, sobre tot des de la vaga del sector tèxtil per demanar una reducció de les hores de treball, iniciada principalment a Sabadell el 1883 i que acabà amb fracàs i una forta i violenta repressió, a causa de la intransigència tant dels patrons com de les autoritats locals, que inclús van enviar als Sometents pagats a intimidar als vaguistes.

Alguns dels principals impulsors de la vaga tèxtil de la zona de Sabadell van ser Josep Miquel i Clapés, nascut a Sabadell i primer introductor de l'AIT a la ciutat, els també sabadellencs Rossend Vidal i Bosch i Teresa Claramunt i Creus, el marit d'aquesta Antoni Gurri i Verges, nascut a Granollers, Marià Burguès i Soldevila, nascut a Paret del Vallès, l'aragonès José López Montenegro i el madrileny José Hernández Ardieta, aquests últims dos mestres que havien arribat un temps abans a Sabadell.

El fracàs i posterior repressió d'aquella vaga tèxtil va radicalitzar a un bon nombre de sindicalistes de base catalans, no sols a Sabadell sinó també en altres llocs de Catalunya, que van considerar que després d'allò la via legalista no tenia futur i es van apropar a l'anarco-comunisme. Malgrat això, la majoria d'impulsors d'aquella vaga de Sabadell abans anomenats no va agafar aquesta línia.

El primer nucli important anarco-comunista de Catalunya va sorgir cap a 1883 a la vila de Gràcia, que en aquella època encara no pertanyia a Barcelona. Els principals líders d'aquell grup anarco-comunista de Gràcia eren Martí Borràs i Jover, nascut a Igualada (l'Anoia) i Víctor Hugas i Roig, nascut a Torruella de Montgrí (Baix Empordà), el qual era un dels històrics que havia participat en aquell congrés de 1870 en que es va fundar la FRE integrada a l'AIT. També destacaven entre aquell grup anarco-comunista de Gràcia la barcelonina Teresa Saperas i Miró (dona de Martí Borràs), Rafael Roca i Pérez, Victoriano San José, Jaume Clarà, Ramón Massip, Francesc Pagès i l'anarquista italià Fortunato Serantoni. Aquests del grup de Gràcia el 1886 van fundar la revista “La Justícia Humana”, la primera revista anarco-comunista de Catalunya.

PRIMERS ATEMPTATS AMB BOMBA

La intransigència dels patrons i de les autoritats en vers als sindicalistes va dur a alguns anarquistes radicals a col·locar diverses bombes a la zona de Barcelona. El 1884 van esclatar diverses bombes a Sabadell, on encara durava la indignació per la repressió contra la vaga del tèxtil. Comptant aquelles primeres bombes de Sabadell, entre 1884 i 1886 esclataren 16 bombes a Barcelona i voltants sobre tot contra edificis oficials, cases de patrons o en empreses en conflicte i que no causaren víctimes a part d'alguns ferits, a excepció d'un bomba que esclatà 5 de juny de 1885 en la

Ramon Murull i Comas

Autor de l'atemptat contra el governador Larroca el 25-1-1894

Ramon Murull

porta d'un magatzem a la Rambla de Santa Mònica que va matar accidentalment a un noi de 15 anys.

També destaca una bomba que va esclatar a la seu del Foment del Treball de Barcelona l'1 de setembre de 1886, atemptat en el que van resultar ferits 5 empresaris. Mai van poder detenir als autors d'aquells atemptats.

Cal ressaltar que el 25 de desembre de 1885 va morir el rei Alfonso XII de tuberculosi amb només 33 anys d'edat, al qual feia 7 anys havia intentat matar Joan Oliva. La seva dona María Cristina de Habsburg, que estava embarassada, seria a partir de llavors la reina regent fins que el fill que havia de nàixer agafés la majoria d'edat.

ES TRENCA LA FTRE I SORGEIXEN ELS ANARQUISTES SENSE ADJECTIUS

El 1888 es va tornar a trencar la unitat orgànica dels anarcosindicalistes a nivell estatal, quan la secció catalana de la FTRE liderada per Josep Lluas i Pujals i Pere Esteve, aquest últim secretari de la Federació de Barcelona, va anunciar que abandonaria l'organització, cosa que va fer oficial en un congrés a València fet el mes d'octubre de 1888 per diferències amb la secció andalusa, ja que la secció catalana era majoritàriament anarco-col·lectivista i l'andalusa anarco-comunista. Allò provocà la desaparició de la FTRE, ja que les seccions catalana i andalusa eren les que tenien més sindicats.

Gravat sobre l'atemptat de Ramon Murull el 25-1-1894

Acció de Murull contra el Governador Civil de Barcelona

Aprofitant aquell trencament anunciat de la FTRE, l'agost d'aquell 1888 i a iniciativa del líder del PSOE Pablo Iglesias, es va constituir la Unión General de Trabajadores (UGT), fent el congrés de fundació a Barcelona i establint la seva seu central també a Barcelona. Allò era un intent del PSOE d'atreure's al proletariat català donat el trencament de la FTRE. Però malgrat que a Catalunya també hi havia un bon nombre de sindicalistes socialistes, el fet de que consideressin que la UGT era un sindicat dirigit de manera centralista pel PSOE des de Madrid, va fer que la UGT no triomfés majoritàriament entre els treballadors catalans.

Però en aquell congrés de València d'octubre de 1888 en que es va trencar la FTRE, a la vegada els de la secció catalana van promoure la "Organización Anarquista de la Región Española" (OARE), que no representava una unitat sindical però sí un enllaç per la solidaritat entre els anarquistes i anarcosindicalistes de tot l'estat. La OARE inicialment era de tendència anarco-col·lectivista.

Poc abans havia sorgit una nova tendència anarquista a la que van anomenar anarquisme sense adjectius. Aquesta tendència volia eliminar les diferències d'acció entre anarco-col·lectivistes i anarco-comunistes, ja que consideraven que s'estava parlant de diferents propostes per una hipotètica futura societat anarquista i s'estava oblidant la dura lluita conjunta present per arribar-hi. També la OARE va acabar indentificant-se amb l'anarquisme sense adjectius.

DISPUTES ENTRE LES TRES TENDÈNCIES ANARQUISTES A CATALUNYA

A Catalunya una bona part tant d'anarco-col·lectivistes com d'anarco-comunistes es van anar decantant per l'anarquisme sense adjectius, sent-ne Ferran Tarrida del Màrmol un dels seus principals

Santiago Salvador a la presó el 1894

Santiago Salvador (1894)

Execució al garrot vil de Santiago Salvador el 21-11-1894

Execució Santiago Salvador (1894)

D'ençap a d'esquerra a dreta: Domingo Mir i Durich, Francesc Vilarubias i Baliu i Joan Carbonell i Bages. Assegut: Rafael Miralles i Ferrando. Els quatre condemnats a cadena perpètua per l'atemptat de la Gran Via de 1893 en una foto feta a la presó.

4 condemnats per l'acció de la Gran Via (1893)

Manuel Ars i Solanellas

Jospe Sabat i Olibé

Jospe Codina i Junca

Mariano Gerezuela Subia

Jospe Bernat i Sirerol

Jaume Sogas i Martí

ELS ANARQUISTES AFUSELLATS A MONTJUÏC EL 21 DE MAIG DE 1894

Anarquistes afusellats a Montjuïc l'any 1894

Émile Henry

Anarquista català-francès executat a París el 21-5-1894

Émile Henry

Badonero Oller i Tarafa

Joan Casanovas i Vilatrepat

Jacint Mèlich i Alemany

(Poc després de la detenció)

(Fotos de l'any 1900)

Detinguts el 6-5-1896, un dia abans de l'atemptat de Canvis Nous acusats d'haver abandonat dos bombes al carrer

Detinguts el 6-6-1896

Pinzell sobre la sortida de la Processó del Corpus de Santa Mª del Mar el 7-6-1896

Corpus 1896

representats i impulsors a Catalunya que tenia la seva màxima representació en la revista "El Productor", fundada el 1887 i que duraria 6 anys.

Alguns dels històrics anarcosindicalistes de la primera FRE com Rafael Farga i Pellicer, Ceslo Gomis, Gaspar Sentiñón, Josep Miquel i Clapés es decantaren per l'anarquisme sense adjectius, juntament amb altres que començaven a despuntar com, Joan Montseny i la seva dona Teresa Mañé, Antoni Pellicer, Pere Esteve, Joan Baptista Esteve (conegut com Leopoldo Bonafulla), Joan Torrents i Ros, Teresa Claramunt, Antoni Gurri, Rossend Vidal i Bosch i José López Montenegro.

Per altra banda la majoria dels del grup de Gràcia encapçalat principalment per Martí Borràs, Francesca Saperas, Víctor Hugas, Ramon Massip, el valencià Francesc Lombart i l'italià Fortunato Serantoni, seguien amb la seva línia radical anarco-comunista i eren molt reticents a un apropament orgànic amb els anarco-col·lectivistes i amb els "sense adjectius".

A principis de 1889 també havia vingut a Gràcia l'anarco-comunista francès Octave Jahn, que ja havia estat dos anys a la presó al seu país i que es va integrar de manera influent en el grup de Gràcia participant en les seves publicacions.

Els del grup anarco-comunista de Gràcia, que havien impulsat primer la revista "La Justícia Humana" el 1886, havien fundat el 1888 la revista "Tierra y Libertat" per substituir a l'anterior que havia tancat per problemes econòmics.

Cal ressaltar que si bé l'idioma normalment usat en les reunions i mítings pels anarquistes de Gràcia i d'altres poblacions del pla de Barcelona era el català, tenint inclús la majoria dificultats de parlar castellà de manera comprensible i correcta, aquelles revistes que fundaven els del grup de Gràcia es feien en castellà ja que, sobre tot "Tierra y Libertat", era d'alguna manera el portaveu de la majoria d'anarco-comunistes de la resta de l'Estat.

Entre 1888 i 1889 sobre tot des de la revista "Tierra y Libertat", s'havien organitzat diversos mítings, vagues i manifestacions a Barcelona, que havien causat diversos aldarulls. Però va ser a partir del 26 de maig de 1889, en que des de "Tierra y Libertat" s'havia organitzat un míting sindicalista il·legal a la plaça de Catalunya, que les autoritats van clausurar "Tierra y Libertat" practicant algunes detencions.

A causa d'aquella repressió de 1889, alguns dels del grup anarco-comunista de Gràcia, com Martí Borràs, Víctor Hugas, Victoriano San José, Rafael Roca i Pérez i Octave Jahn, havien restat algun temps amagats o fugits a França. Finalment Martí Borràs, Víctor Hugas i Octave Jahn van tornar, però Victoriano San José i Rafael Roca van optar per anar a viure a Argentina on es van integrar en el moviment anarquista de Buenos Aires.

Un altre dels notoris anarco-comunistes que van acabar anant a Gràcia era Josep Molas i Duran, nascut a Igualada, a qui anomenaven "el Burlata", ja que se'n solia enfotre de quasi tothom.

També Lluís Mas i Gassió, nascut a Sudanel·l (Segrià) i Francesc Vilarrubias i Baliu, també nascut a Igualada com Martí Borràs, el

Alguns dels morts per l'atemptat del carrer Canvis Nous
(Foto de la Campana de Gràcia)

Víctimes carrer Canvis Nous

Narciso Portas Ascanio
(Tinent de la guàrdia civil)

Antoni Lleó Tresols
(Inspector de policia)

Dos dels principals encarregats de les detencions
després de l'atemptat de Canvis Nous de 1896

Policies cas carrer Canvis Nous

Francesca Saperas i Miró
(Foto dels anys 10 del segle XX)

Salut Borràs i Saperas

Mare i filla detingudes a rel de l'atemptat de Canvis Nous de 1896

Detingudes 1896

Pere Coromines i Montanya

Republicà i també represaliat en el Procés de Montjuïc

Pere Coromines

líder del grup de Gràcia, vivien a Gràcia i anirien agafant notorietat a partir de llavors.

A Sabadell també havia sorgit un nucli anarco-comunista que tampoc es mostrava favorable a apropar-se ni als col·lectivistes ni als "sense adjectius" liderat principalment per Joaquim Pascual, nascut a Alcoi (País Valencià), Joan Toronell, Dolors Busquets, Joan Argemí, Jacint Melich i Domingo Fruitós.

Josep Llunas i Pujals seguia sense voler definir-se "sense adjectius" i liderava el sector anarco-col·lectivista català des de la seva revista "La Tramontana".

Cal ressaltar que el català Josep Llunas i el toledà Anselmo Lorenzo compartien lideratge en l'anarco-col·lectivisme a Catalunya, fent per una banda front comú en les seves polèmiques amb els anarco-comunistes més radicals, però per altra banda tenien discrepàncies entre ells sobre la manera en que Josep Llunas feia acostaments al catalanisme, no en el sentit estrictament polític, però sobre tot en el senti lingüístic i cultural i en el tractament de Catalunya com a nació.

De fet Josep Llunas era promotor de la revista dels anarco-col·lectivistes catalans "La Tramontana", escrita exclusivament en català, en la que Anselmo Lorenzo també hi escrivia articles en català, segurament traduïts per algú, malgrat que Lorenzo criticava el fet de que es fessin revistes anarquistes en català, ja que opinava que això evitava que es propagués la seva propaganda o missatge a la resta de l'estat.

El juliol 1889 es creava a París la II Internacional Obrera, fundada pels partits i sindicats majoritàriament seguidors de les idees de Marx, el qual havia mort el 1883, estant dividits d'entrada entre comunistes, socialistes i social-demòcrates, pel que els sindicalistes anarquistes en van quedar al marge.

El setembre de 1889 es va celebrar la Conferència Internacional Anarquista de París en la que hi va assistir Ferran Tarrida del Màrmol com a representant de la "Organización Anarquista de la Región Espanyola" (OARE). A la conferència també hi era Malatesta que just acabava d'arribar d'Argentina a on hi havia estat 4 anys i s'havia instal·lat a Niça. Malatesta havia evolucionat des del seu anarco-comunisme pur cap a un apropament cap a l'anarquisme sense adjectius i va coincidir amb les posicions de Tarrida del Màrmol en la reunió, estant d'acord els dos en que segons les circumstàncies s'havien d'usar les posicions col·lectivistes i en altres les comunistes, tant en l'estratègia de lluita com en el repartiment dels beneficis del treball.

La "Organización Anarquista de la Región Española" (OARE), que havia nascut per substituir d'alguna manera a la FTRE quan aquesta es va dissoldre el 1888, va pràcticament desaparèixer a finals de 1889 entre debats entre les tres tendències anarquistes que dificultaven la seva acció d'enllaç arreu de l'Estat.

El setembre de 1889 els anarco-comunistes de Gràcia van fundar la revista "La Revolución Social", per substituir a "Tierra y Libertad" que havia set clausurada. La revista va tancar al cap de 4 mesos, el gener de 1890, per problemes econòmics.

PRIMERA JORNADA DE L'1 DE MAIG EL 1890

Acusats carrer Canvis Nous

Teresa Claramunt i Creus

Empresonada al castell de Montjuïc el 1896

Teresa Claramunt (1896)

Alguns detinguts i principals acusats per l'atemptat de Canvis Nous de 1896. (Fotos de l'any 1900)

Acusats carrer Canvis Nous

Josep Molas i Duran

Antoni Nogués i Figueras

Dos dels anarquistes afusellats a Montjuïc el 4 de maig de 1897

Dos anarquistes afusellats a Montjuïc l'any 1897. Les fotos dels altres tres executats, Tomas Ascheri, Lluís Mas i Joan Alsina, no van ser mai mostrades per la policia a la premsa ni de moment han sortit mai en cap publicació ni llibre d'història.

El fet més remarcable el 1890 a Barcelona va ser la celebració per primera vegada a tot el món de la diada de l'1 de maig com a dia internacional dels treballadors, en homenatge a una vaga que començà l'1 de maig de 1886 a la ciutat nordamericana de Chicago, que després d'uns incidents i explosió d'una bomba que matà a diversos policies, va dur a la condemna de mort de 5 sindicalistes, els quals s'havien declarat innocents i als que se'ls coneixia com "els màrtirs de Chicago".

L'1 de maig de 1890 es va fer un dia de vaga al pla de Barcelona i en altres poblacions catalanes per demanar, entre altres reivindicacions, les 8 hores de treball, l'abolició del treball infantil, al menys un dia i mig de festa a la setmana, més estabilitat laboral i més mesures de seguretat en el treball tant pel que fa a la salut com als accidents laborals.

La jornada de l'1 de maig havia set un impulsada per la Internacional Socialista, pel que a Barcelona la manifestació i la convocatòria d'un dia de vaga d'aquella primera celebració de l'1 de maig de 1890, havia sorgit a iniciativa del sindicats adscrits a "l'Agrupació Socialista de Barcelona" pertanyent al PSOE i que a Catalunya eren minoria. A la manifestació de Barcelona s'hi van afegir sindicalistes republicans i també alguns sindicalistes anarco-col·lectivistes. La manifestació tenia previst que comencés a la plaça de Catalunya fins al Pla de Palau per entregar al governador civil un document amb les seves reivindicacions.

La societat obrera del sector tèxtil "Les Tres Classes de Vapor", que havia set capdavantera en anys anteriors, havent participat en la creació de la FRE-AIT el 1870 i que s'havia anat moderant en els anys arribant a un republicanisme de centre-esquerra, no va ser fins a última hora que es van afegir a la manifestació entre dubtes, ja que en principi no volien perdre un dia de feina per anar a la manifestació.

En canvi els sindicalistes anarquistes més radicals, sobre tot els anarco-comunistes, no van voler participar d'aquella manifestació pacífica i inicialment eren inclús reticents a participar en la jornada de l'1 de maig, ja que havia set convocada a nivell mundial pels socialistes i pensaven que només demanar les 8 hores i altres reivindicacions era positiu però no era el seu objectiu, el qual era la revolució social immediata. A més no volien participar de l'acte legalista d'entregar un document al governador civil i eren partidaris de la vaga general continuada, no sols d'un dia de manifestació. No obstant això, els anarco-comunistes van convocar una manifestació paral·lela.

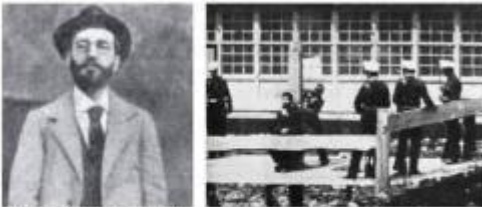
Aquell 1 de maig de 1890, la manifestació pacífica d'unes 20.000 persones va recorre les Rambles fins a la seu Governació al Pla de Palau i els representants sindicals van entregar un document al governador civil de Barcelona amb les seves peticions, dispersant-se després de manera pacífica. Però més tard es va fer una altra manifestació d'unes 2.000 persones amb els partidaris de la vaga general que ja va provocar alguns incidents amb la policia a les Rambles.

En els següents dies alguns piquets, majoritàriament relacionats amb els anarco-comunistes, van protagonitzar més vagues en algunes empreses i forts aldarulls pels carrers amb la policia, sobre

**Gravat sobre l'afusellament dels
5 anarquistes a Montjuïc el 4-5-1897**

Afusellament Montjuïc 1897

Michele Angiolillo Lombardi

Michele Angiolillo, autor de l'atemptat contra el president Antonio Cánovas del Castillo, executat a la presó de Bergara (Gulpuscoa) el 20-8-1897

Angiolillo

Ramon Sempau i Barril

Autor de l'atemptat contra el tinent Narciso Portas el 4-9-1897

Ramon Sempau

Gravat sobre l'atemptat de Ramon Sempau contra el tinent Narciso Portas i l'inspector Joan Teixidó

Acció de Ramon Sempau

tot a la plaça Catalunya i a les Rambles, que causaren la mort d'un obrer. El 4 de maig esclatava una bomba a la seu del Foment del Treball de Barcelona. Es van a tornar practicar nombroses detencions i clausures de sindicats que es prolongaren durant més d'un any.

No obstant això, aquells dies de vaga continuada i incidents impulsats pels sindicalistes anarquistes més radicals, va dur a que els sectors dels sabaters, els portuaris i de la construcció de Barcelona aconseguissin la jornada de 8 hores, mentre altres sectors aconseguien millores substancials.

SEGUEIXEN LES DIVISIONS ENTRE LES TRES TENDÈNCIES ANARQUISTES

Als voltants de 1890 havien anat arribant a Gràcia encara més anarquistes estrangers, com l'anarquista francès de pares italians Tomás Ascheri i els italians Luigi Ettore o Giuseppe Chiti.

A mitjans de 1891 van arribar a Gràcia l'anarquista francès Jean Auguste Bernard i l'italià Paolo Schacchi, que venien fugits de França a on ja havien estat a la presó i tornaven a estar buscats acusats de fer propaganda de la dinamita.

Aquests anarquistes francesos i italians es van incorporar també al grup anarco-comunista de Gràcia, participant en les seves publicacions i alguns d'ells aportaven també un millor coneixement de nous tipus de bombes que es fabricaven per Europa.

El 15 de novembre de 1891 va aparèixer el diari anarco-comunista "El Porvenir Anarquista", promogut un altre cop pels anarco-comunistes del grup de Gràcia. A la població de Sant Martí de Provençals, que en aquells moments encara no pertanyia a Barcelona, havia sorgit un altre important grup anarco-comunista que tenia molta relació amb el grup de Gràcia i que estava liderat per Sebastià Suñer i Gavaldà, nascut a la Pobla de Massaluca (Terra Alta), i Baldomer Salbans.

Per aquella època els anarco-comunistes Josep Molas "el Burlleta" del grup de Gràcia i Sebastià Suñé, del grup de Sant Martí de Provençals, eren coneguts per entrar junts en mítings anarco-col·lectivistes i muntar fortes polèmiques fins a rebentar-los.

El 12 d'abril de 1891 es va fer el primer míting organitzat per les treballadores feministes catalanes celebrat al Circ Eqüestre siutat a la plaça de Catalunya, promogut per "l'Agrupació de Treballadores de Barcelona", organització impulsada principalment per l'anarquista de tendència "sense adjectius" Teresa Claramunt.

Errico Malatesta, un dels que havia divulgat més pel món les idees anarco-comunistes impulsades per Kropotkin i que s'havia apropiat als "sense adjectius", com abans s'ha esmentat, a finals de 1891 va visitar Catalunya per fer una gira de mítings.

Pere Esteve, nascut a Sant Martí de Provençals i que havia set el secretari de la federació de Barcelona de l'antiga FTRE, juntament amb el barceloní Adrià del Valle Costa, ambdós de tendència anarquista sense adjectius, van ser els que van organitzar la gira de Malatesta per Catalunya.

Salut Borràs amb Octave Jahn i el seu fill Lluís, fill de l'afusellat Lluís Mas

Salut Borràs i fill

Manifestació per Barcelona fins a l'ajuntament el 13-2-1898, per demanar la revisió del Procés de Montjuïc. (Fotos de la Campana de Gràcia)

Manifestació per la revisió del procés (1898)

Joan Montseny i Carret

Teresa Mañé i Miravet

Fundadors de la publicació anarquista "La Revista Blanca" el 1898

Montseny i Mañé

El primer indultat el 1900 (d'aportar a la Revista Blanca, 1903-1904):
 D'Esquerra a dreta i del dalt a baix:
 • D'Esquerra: Juli, Ramon, Vilanova, Joan, Caraball, Eudí, Mollat, Antoni, Caporaso, Baldores
 • Olla, Joan, Sola, Lluís, Jordi, Jacint, Vilà, Josep, Pau, Vilanova
 • Joan, Caraball, Josep, Vilà, Jacint, Mollat, Joan, Antoni, Caraball, Eudí, Mollat, Antoni, Caporaso, Baldores
 • D'Esquerra a dreta i del dalt a baix:
 • Caraball, Juli, Ramon, Vilanova, Joan, Caraball, Eudí, Mollat, Antoni, Caporaso, Baldores

Els últims indultats majoritàriament pel Procés de Montjuïc, però alguns també pels processos dels atemptats de la Gran Via i del Liceu, fotografiats el maig de 1900 poc abans de ser deportats

En aquella visita a Catalunya Malatesta va ser ben rebut pels anarco-col·lectivistes i els "sense adjectius", participant en mítings amb Teresa Claramunt, Josep Lluanas, Ferran Tarrida del Màrmol i Anselmo Lorenzo entre altres.

Però Malatesta va ser mal rebut pels anarco-comunistes de Gràcia com Martí Borràs, Víctor Hugas, Francesca Saperas, Josep Molas i l'italià Paolo Schicchi així com per Sebastià Suñé de Sant Martí de Provençals entre altres, els quals boicotejaven els seus mítings no acudint-hi, ja que consideraven que Malatesta havia abandonat l'anarco-comunisme i s'havia integrat amb els "sense adjectius".

En canvi també a Gràcia, l'italià Fortunato Serantoni, un dels capdavanters des de feia anys del grup anarco-comunista de Gràcia i el recentment arribat a Gràcia Paul Auguste Bernard, també provinent de l'anarco-comunisme i Ramon Massip, havien evolucionat cap a l'anarquisme sense adjectius i van ser uns dels que van rebre bé a Malatesta acudint als seus mítings.

També els del grup anarco-comunista de Sabadell, representats principalment per Joaquim Pascual, Joan Toronell, Dolors Busquets, Joan Argemí i Manuel Capdevila, van boicotejar la visita de Malatesta.

En canvi el sector anarco-col·lectivista de Sabadell, la majoria d'ells apropant-se als "sense adjectius", van rebre amb les mans obertes a Malatesta i la seva nova línia propera als "sense adjectius". Alguns d'aquests eren la majoria dels que destacaren en la vaga tèxtil de Sabadell de 1883 com Teresa Claramunt, Antoni Gurri, Josep Miquel o José López Montenegro, els quals a més van participar en alguns dels mítings de Malatesta fets tant a Sabadell com en el pla de Barcelona a finals d'aquell 1891.

Després de les primeres 16 bombes de baixa intensitat que havien esclatat a la zona del pla de Barcelona i a Sabadell entre 1884 i 1886, ja ha abans comentades, entre 1887 i 1890 havien esclatat 17 bombes més al pla de Barcelona, normalment col·locades en les entrades dels domicilis d'alguns empresaris, edificis oficials o en alguna fàbrica en conflicte.

Però el 1891 va ser l'any que esclatar més bombes a la zona de Barcelona, concretament 14 en tot l'any. Les autoritats locals pensant que Malatesta també era un dels impulsors de l'ús de la dinamita, van prohibir la seva gira per Catalunya i aquest va haver de marxar a principis de gener de 1892, seguint durant un més la seva gira per altres indrets de l'estat fins que el van expulsar definitivament de l'Estat Espanyol acompanyat per Pere Esteve. Totes aquelles bombes que esclataven a Barcelona no causaven víctimes mortals i encara no s'havia detingut mai a cap autor dels atemptats.

Pere Esteve i Adrià del Valle, els organitzadors de la gira de Malatesta eren buscats per la policia, pel que finalment van emigrar als Estats Units seguint la seva activitat anarquista allí.

A la població de Sants, que encara tampoc pertanyia a Barcelona, destacava Manuel Ars i Solanellas, un altre anarco-comunista nascut a Igualada que era el principal líder sindical de Sants i de tot el sector tèxtil de la zona de Barcelona, sent un dels que havia liderat l'organització de més vagues en el sector ja des de 1885.

Mateu Morral i Roca

Moment en que esclata la bomba llençada per Mateu Morral contra la carrossa del rei el 31-5-1906

Mateu Morral

Per Sants també el 1891 havien aparegut Paulí Pallàs nascut a Cambrils i l'aragonés de Castellseràs Santiago Salvador, que vivia a Hostafrancs, població que tocava a Sants. Aquests també eren de tendència anarco-comunista i van coincidir en diversos mítings i reunions en locals i cervesseries amb Manuel Ars, cosa que tindria conseqüències quan Pallàs i Salvador farien dos sonats atemptats com veurem més endavant.

A finals de 1891 l'anarquista francès Octave Jahn, que havia estat dos anys a Gràcia col·laborant en les publicacions anarco-comunistes, se'n va anar a València on va impulsar alguns diaris anarquistes com "La Controversia". El 1894 tornà a França.

LA BOMBA DE LA PLAÇA REIAL EL 1892 I LES EXECUCIONS DE JEREZ DE LA FRONTERA

El 10 de febrer de 1892 van ser executats al garrot vil a la ciutat andalusa de Jerez de la Frontera (Cadis) 4 anarquistes, Jesús Fernández, Antonio Zarzuela, Manuel Fernández i a Manuel Silva, detinguts després d'una revolta d'anarco-comunistes andalusos, que havien ocupat aquella població en un intent d'ocupació de terres i d'iniciar una revolta anarquista que acabà amb la mort de dos ciutadans de Jerez, segons sembla acusats per alguns d'amics dels terratinents i amb la intervenció final de l'exèrcit i la guàrdia civil que dispersà als revoltats. Els condemnats havien afirmat que havien confessat sota tortures.

Uns dies abans de les execucions s'havien produït vagues a Catalunya convocades pels anarcosindicalistes en protesta per les execucions.

Però un dia abans de les execucions de Jerez, el dia 9 de febrer de 1892, va esclatar una potent bomba a la plaça Reial de Barcelona cap a les 19.30h. en una jardineria en una zona on es solien reunir policies, confidents i militars, però en aquells moments la majoria de gent que hi havia eren transeünts normals. La bomba va causar un mort i diversos ferits, entre ells una noia que va perdre un braç. També el tinent coronel de l'exèrcit Eulogi Despujol que era a la zona, va resultar ferit, el qual quatre anys després seria Capità General de Catalunya.

Del mort de l'explosió de la plaça Reial ningú en va saber mai el nom ni qui era i ningú va reclamar el seu cadàver, pel que es convertí en un misteri. Alguns van considerar que el mort era el que portava la bomba i li va esclatar. Uns pensaven que la bomba era una protesta en contra de les execucions de Jerez que s'anaven a fer l'endemà i altres que podria ser una provocació per justificar una repressió contra l'anarquisme.

El fet és que aquella bomba de la plaça Reial va provocar una cadena de detencions d'anarquistes, sobre tot del sector comunista de Gràcia i també de "sense adjectius" en general, El francès Paul Auguste Bernard, del grup de Gràcia, va ser el principal inculpat per l'atemptat de la plaça Reial, ja que li van trobar diverses bombes a casa seva.

Posteriorment les protestes contra les execucions de Jerez, en contra de les mateixes detencions de Barcelona, els greus incidents que es produïren en la jornada de l'1 de maig d'aquell 1892, l'explosió de 6 bombes més a la zona de Barcelona entre febrer i juny, sumat als greus incidents pels carrers originats per una vaga del tèxtil liderada per Manuel Ars el juny d'aquell any, va dur una dura repressió contra l'anarquisme català encapçalada per l'inspector de policia Daniel Freixa i Martí, amb dotzenes de detencions i el tancament temporal de les publicacions anarquistes.

Després de les massives detencions d'anarquistes en la zona de Barcelona i la posterior posada en llibertat d'alguns d'ells, finalment van quedar empresonats a la presó del carrer Reina Amàlia, Emili Hugas, Paul Bernard, Paolo Schicchi, Tomás Ascheri, Francesc Llombart, Luigi Ettore, Josep Torres, Joan Falcó, Vicenç Abad, Narcís Lajusticia, Alexandre Capmany, Fructuoso González, Enric Julià, Josep La Bisbal, Marià Moroll, Francesc Prat, Josep Carbonell, Josep Domenech, Manuel Ars, Gaietà Oller i Francesc Abayà.

Durant els mesos que Paul Auguste Bernard va estar empresonat, va morir la seva dona francesa que patia una tisi i tenia un fill petit i viva a Gràcia. Segons li van dir altres anarquistes a Paul Bernard, la seva dona, de la qual la premsa no en va dir mai el nom, havia set interrogada i maltractada diverses vegades per la policia, cosa que sumada a negar-li ajuda per la seva malaltia li van causar la mort. Aquell va ser un obscur assumpte també d'aquell episodi repressiu de 1892.

Mentre, l'anarquista italià Fortunato Serantoni, que havia estat en el grup de Gràcia participant en la fundació de diverses revistes anarco-comunistes, va marxar del pla de Barcelona el 1892 i va acabar anant a Argentina on es va incorporar a la redacció de la revista anarquista "El Perseguido".

L'octubre de 1892, enmig d'aquella allau de detencions d'anarquistes, els caps del grup anarco-comunista de Sabadell abans esmentats, van fundar la revista "Ravachol", nom agafat en honor a l'anarquista francès François Claudius Koëningstein, conegut pel malnom de "Ravachol", que havia set executat uns mesos abans, el juliol de 1892, acusat de diversos atemptats i atracaments amb morts. La revista "Ravachol" va ser clausurada per les autoritats a finals de 1892 acusada de fer propaganda de la dinamita, havent de fugir el seu director Joaquim Pascual buscat per apologia del terrorisme. El gener de 1893 van tornar a refundar la revista amb el nom de "El Eco de Ravachol" sent-ne Dolors Busquets la directora.

Malgrat que la policia va inculpar inicialment de la bomba de la plaça Reial al francès Paul Auguste Bernard, finalment no es va poder provar la seva participació i durant els primers mesos de 1893, tant ell com tots els altres detinguts per diferents incidents del 1892 van ser alliberats. Paul Bernard va tornar en poc temps a França.

MÉS SOBRE EL CONTEXT REPUBLICÀ I CATALANISTA

Encara que no sigui el tema central d'aquest escrit, cal fer un petit incís sobre el context republicà i catalanista en que passava tot això, enmig d'aquelles fortes lluites i repressions obreres a Catalunya el 1892.

Aquella repressió contra l'anarquisme català va coincidir aquell 1892 amb una nova ofensiva de lleis centralistes de la monarquia espanyola contra el dret civil català, que provocà una altra unió temporal entre els republicans nacionalistes d'esquerres que encara es mantenien dins del "Centre Català" liderats per Valentí Almirall i els catalanistes conservadors encapçalats per Enric Prat de la Riba i Francesc Cambó i els ex-carlins que eren dins de "La Lliga de Catalunya", ja escindits del "Centre Català" el 1887 com abans ja s'ha comentat. Tots aquests formaren un nou grup el 1891 anomenat Unió Catalanista que fa ver el seu primer congrés del 1892.

La Unió Catalanista havia elaborat en una assemblea a Manresa el març de 1892, un projecte d'autonomia catalana a la que van anomenar "Bases de Manresa" que era bastant radical en quant a l'autonomia catalana però amb tocs conservadors en quant a la legislació política i social. Un cop elaborat el projecte el mateix Valentí Almirall se'n va desdir enseguida i va mostrar el seu desacord. El projecte evidentment fou rebutjat pel govern central dinàstic, però allò fou un precedent i una base de partida per en els propers anys elaborar més projectes d'autonomia per Catalunya, evidentment amb profunds retocs.

Si bé el centralisme polític era una cosa rebutjada per tota la societat catalana, i no menys pels anarcosindicalistes, aquella amalgama de d'ideologies esquerranes i conservadores feia que els anarcosindicalistes catalans tampoc s'identifiquessin amb aquella nova formació catalanista anomenada Unió Catalanista ni amb les Bases de Manresa. Això sumat a que aquell moviment catalanista seguia en general una línia de peticions legals, cosa que estava contraposada a la línia cada cop més insurreccional dels anarquistes catalans.

Davant d'aquella ofensiva centralista contra el catalanisme, Josep Lluas, principal líder sindicalista del sector anarco-col·lectivista català, va escriure un article en la revista "La Tramontana" del 16-9-1892, en el que expressava el que ell creia que havia de ser l'autèntic catalanisme i independentisme.

Josep Lluas criticava fortament en l'article a aquells catalanistes conservadors, catòlics i carlins, alguns d'ells dins d'Unió Catalanista, que segons ell només promocionaven l'odi contra els castellans i contra tots els altres pobles en general inclosos els francesos o els alemanys, en uns temps en que s'està promocionant la fraternitat de tots els pobles. També els acusa de que el seu catalanisme, més que a la independència de Catalunya, sols portaria a fer al poble esclau de les seves idees absolutistes i religioses i que ells són els primers enemics del poble català.

Però tot seguit Josep Lluas escriu en el mateix article que l'autèntic catalanisme il·lustrat i digne és aquell que vol la independència de Catalunya, però també la de Castella o Andalusia tant d'Espanya com de l'actual món civilitzat i promocionar la fraternitat humana.

Per tant Josep Lluas considerava que l'Estat Espanyol estava format per diversos països que tenien dret a ser independents, amb el qüestionava la mateixa raó de ser de l'Estat Espanyol, evidentment tant des del punt de vista llibertari que tenia com objectiu final l'eliminació de tot estat, però també com a representació d'un país que en realitat no era un sinó diversos, ja que també considerava a Castella o Andalusia com un països, però des d'un punt de vista internacionalista de fraternitat entre els pobles tant a nivell peninsular com mundial. Josep Lluas es definia com un anarquista catalanista, però com s'ha esmentat abans, es declarava enemic d'aquells catalanistes conservadors.

En quant als federalistes de Pi i Margall, seguien mantenint que la solució al centralisme era el federalisme de baix dalt, malgrat que sempre s'havia estavellat amb l'oposició dels poders fàctics espanyols i també de diversos sectors republicans espanyols. Pi i Margall i el seu partit federal, donaven suport a les reivindicacions obreres amb advocats i

articles de premsa, però no es mostraven gaire radicals i seguien una via legalista, el que els seguia allunyant del moviment obrer català que cada cop apostava més per l'enfrontament amb l'estat.

El març de 1893, dins d'aquella lleu liberalització del règim monàrquic, es van fer eleccions generals i els 3 principals partits republicans, el Federal, el Centralista i el Progressista, es van presentar junts sota el nom de "Unión Republicana". Els sindicalistes anarquistes catalans i en general que ja feia temps que no creien en el parlamentarisme, sobre tot des del que va passar en el sexenni revolucionari de 1868-73, consideraven allò un acostament a la pseudo democràcia monàrquica i caciquista, cosa que tampoc va ajudar a que s'apropessin als republicans.

INCIDENTS DEL TEATRE CALVO-VICO EL 1893

L'incident més remarcable a principis de 1893 va ser un míting convocat el 5 de febrer d'aquell any per uns estudiants universitaris al teatre Calvo-Vico, situat a la Gran Via cantonada Roger de Llúria de Barcelona. L'origen del míting era una protesta iniciada per alguns estudiants liberals per reclamar llibertat religiosa a causa de la negativa del govern de deixar instal·lar una capella evangèlica a la Universitat de Madrid, ja que no era catòlica, la religió oficial de règim. Per aquest motiu els estudiants ja havien fet un míting una setmana abans, el dia 29 de gener, al Circ Eqüestre situat a la plaça de Catalunya de Barcelona, però uns carlins havien irromput amb garrots i a cops rebentant el míting.

La setmana següent, el 5 de febrer de 1893 els mateixos estudiants van organitzar un altre míting a Barcelona al teatre Calvo-Vico, situat a la Gran Via cantonada Roger de Llúria, com a continuació de l'anterior però que es convertí tant en un acte de protesta per l'actuació dels carlins com un en un míting de lliurepensadors en general amb l'assistència, a part dels estudiants liberals, d'anarquistes i republicans, que inclús van protestar per l'obligació d'estudiar religió a les escoles i universitats. Hi havien unes 3.000 persones al teatre que era ple de gom a gom quedant molta gent al carrer al no haver-hi més lloc a dins. L'estudiant de dret Pere Coromines i Montanya era el que presidia el míting, el qual seria poc després un conegut polític republicà. També hi assistiren anarquistes com Josep Llunas i Pujals o Antoni Gurri, marit de Teresa Claramunt.

El governador civil de Barcelona Ramon Larroca havia prohibit l'entrada a les dones al míting, en principi sota l'excusa de protegir-les si hi havia incidents, però en realitat amb l'objectiu de que no hi entressin conegudes feministes com l'anarquista catalana Teresa Claramunt i la republicana sevillana Angeles López de Ayala, considerades unes agitadores. Però aquestes van intentar entrar de totes maneres, ja que la policia que vigilava l'entrada hi havia deixat entrar a altres dones al míting però no a elles. Teresa Claramunt va improvisar un míting anticlerical al carrer amb els que no havien pogut entrar.

A l'acabar el míting i mentre sortia tota la gent, la policia va voler detenir a Teresa Claramunt per haver organitzat una concentració a la Gran Via, pel que començaren les càrregues de la policia i la guàrdia civil i la resposta dels manifestants anarquistes que volien evitar la detenció de Teresa Claramunt. Enmig dels incidents va haver-hi un intercanvi de trets entre anarquistes i la policia amb el resultat d'un policia i un anarquista ferits de bala. També es llençà una ampolla d'àcid sulfúric que causà cremades a dos policies. Com es veu en aquella època a Barcelona ja s'usaven el que al segle següent anomenarien "còctels molotov".

Durant els incidents la policia va detenir als anarquistes Antoni Prats i Vila, nascut a Tarragona, al que se li va trobar una pistola i a Domingo Mir i Durich, nascut a Vilanova de Meià (La Noguera), al que se li va ocupar una destrala amb la que segons la policia els va atacar. També es va trobar una pistola abandonada i la policia va acusar als dos anarquistes detinguts de ser del grup d'on havien sortit els trets i l'ampolla de líquid inflamable. Teresa Claramunt i el seu marit Antoni Gurri van ser detinguts el dia següent a casa seva, acusats d'haver instigat els incidents.

Als quatre detinguts no se'ls va fer un judici ordinari sinó un consell de guerra el 15 de juny d'aquell 1893, en el que se'ls demanaven molts anys de presó, però al final les condemnes van ser de 4 mesos de presó per Teresa Claramunt, 6 mesos per Antoni Prats més un temps addicional per no poder pagar la multa i 6 mesos i un dia a Domingo Mir. Antoni Gurri va ser absolt.

Durant el judici Domingo Mir havia de ser traduït pel seu advocat ja que no sabia parlar castellà. Inclús el seu advocat va usar com argument que no podia haver set ell qui havia cridat "Viva la revolució social" durant els incidents, una de les acusacions, ja que Domingo Mir sols parlava català i no sabia parlar en castellà.

Però el fet de l'idioma català va seguir tenint rellevància durant aquell consell de guerra, ja que Teresa Claramunt, a part de ser acusada d'haver promogut els incidents, també era acusada d'haver fet greus insults cap a la policia. Al preguntar el jutge als policies quins insults havien rebut, aquests va contestar que no ho sabien perquè els feia en català i no l'havien entès, cosa que evità una nova condemna per això. Teresa Claramunt durant el judici va criticar el fet de que uns

policies que treballaven a Catalunya no entenguessin el català, cosa que havia estat a punt de causar que l'acusessin de dir coses que no havia dit.

La transcripció completa de tot el judici es pot trobar a la revista anarcosindicalista "La Tramontana" del 30-6-1893.

FRANCESCO MOMO, UN DELS PRINCIPALS SUBMINISTRADORS DE BOMBES

L'anarquista italià Francesco Momo havia estat a Argentina des de 1885, on havia col·laborat amb Maltesta en el desenvolupament del sindicalisme anarquista i la creació de diaris anarco-comunistes. Allí també havia tingut relacions amb anarquistes procedents de Catalunya com Rafael Roca i Victoriano San José, que venien de grup de Gràcia i ja abans esmentats. A través dels contactes amb aquests anarquistes graciencs, se'n va anar a la zona de Barcelona l'abril de 1892 i allí va contactar amb els anarco-comunistes de Gràcia i de Sant Martí de Provençals.

Francesco Momo, que es va posar a treballar en un taller de fabricació de cadires a Sant Martí de Provençals, era un expert en fabricació d'explosius i va muntar i emmagatzemar un bon nombre de bombes orsini per proporcionar-les als grups anarquistes catalans que les volguessin usar. Això passava en plena repressió contra l'anarquisme català després de l'atemptat de la plaça Reial abans esmentada, any en que van esclatar nombroses bombes a Barcelona.

Quasi un any després de la seva arribada a Barcelona, el 13 de març de 1893 a Francesco Momo li va esclatar accidentalment una bomba que estava muntant en el mateix taller on treballava a Sant Martí de Provençals i va resultar mort. La policia li va trobar a Momo un gran nombre de bombes orsini emmagatzemades al taller on treballava. Abans de morir en aquella explosió, Momo ja havia repartit durant mesos nombroses bombes a diversos anarquistes per la zona de Barcelona.

En els següents mesos i anys, es produïrien una sèrie d'atemptats espectaculars a Barcelona i la majoria dels anarquistes detinguts pels atemptats o trobats amb bombes, afirmaven que les bombes les hi havia proporcionat Francesco Momo. Per una banda, a l'estar Momo ja mort, ja no era una delació, per altra banda, si bé està clar que Momo havia proporcionat algunes d'aquelles bombes, en els possibles casos en que hagués set un altre, tots els anarquistes detinguts amb bombes afirmaven que havia set ell, ja que a l'estar Momo mort així evitaven delatar a algun altre possible proveïdor.

A partir de la segona part de l'any 1893 començaren els atemptats més espectaculars a Catalunya que dugueren a la repressió final contra l'anarquisme català, massives detencions i nombroses execucions, que van causar pràcticament el desmantellament de tot el moviment anarcosindicalista català de finals del segle XIX, com veurem tot seguit.

ATEMPTAT DE PAULÍ PALLÀS CONTRA EL GENERAL MARTÍNEZ CAMPOS EL 1893

El 24 de setembre de 1893, l'anarquista Paulí Pallàs i Latorre va llençar dos bombes a Barcelona contra el capità general de Catalunya Arsenio Martínez Campos en una desfilada en dia de la Mercè, que sols el van ferir però que van matar a un guàrdia civil de l'escorta.

Paulí Pallàs i Latorre, d'ofici litògraf i caixer, havia nascut a la localitat catalana de Cambrils (Baix Camp) el 1862. El seu pare era de Maella, un poble de parla catalana de la Franja de Ponent dins de la província de Saragossa i la seva mare era de Gerri de la Sal (Pallars Sobirà). El 1884 s'havia casat amb la barcelonina Angeleta Vallès i Climent i ja vivia a Barcelona. El 1888 Pallàs ja era un seguidor de Kropotkin i l'anarco-comunisme i aquell any ja havia anat com a representant de l'Estat Espanyol a un congrés de lliurepensadors a Londres.

A principis de 1889 Paulí Pallàs juntament amb la seva dona, Angeleta Vallès i el seu fill d'un any d'edat Pascual, se'n va anar a Sudamèrica per buscar una millor feina, primer a Argentina, a Buenos Aires, a on va conèixer a Errico Malatesta, just poc abans de que aquest tornés a França i amb qui va realitzar un famós viatge per la Patagònia en cerca d'or, es clar se suposa que per la causa.

Després Pallàs, la seva dona i el seu fill se'n van anar a Rosario de Santa Fe, on Pallàs hi anava amb un cert prestigi com a conegut de Malatesta i va ser un dels que van parlar en el míting fet el 1er de maig de 1890 en aquella població argentina, en el primer any que és celebrava el record dels màrtirs de Chicago com el dia dels treballadors a tot el món. Allí a Rosario de Santa Fe va néixer la seva filla Leonor.

El 1891 Pallàs se'n va anar amb la seva família al Brasil, primer a Sao Paulo i després a Rio de Janeiro on s'integrà en el moviment anarquista local. El 1er de maig de 1891 va esclatar una bomba al teatre Alcántara de Rio de Janeiro sense causar víctimes. La policia investigava als anarquistes de la ciutat i alguns d'ells amb els que es movia Pallàs.

Pocs dies després el mateix maig de 1891, a causa de la mort del pare d'Angeleta Vallès, la dona de Pallàs, els dos se'n van tornar amb els seus dos fills a Barcelona per arreglar el tema de l'herència, però també per fugir de les investigacions de la policia de Rio de Janeiro que un temps després apuntaren al mateix Paulí Pallàs com l'autor de la bomba contra el teatre Alcántara. A causa d'això finalment van decidir no tornar al Brasil i van quedant-se a viure a la zona de Barcelona, concretament a la veïna població de Sants.

El 1891 Pallàs va començar a treballar en una impremta del casc antic de Barcelona, ja que era un bon litògraf i caixer, però l'amo de la impremta el va acomiadar a l'assabentar-se de que participava en mítings anarquistes. Després Pallàs i la seva dona amb els diners de l'herència del pare d'ella, van comprar màquines de cosir i van muntar un negoci a Sants de cosidors de camises i vestits. El 1892 va néixer el seu tercer fill Paulí.

El 1891 Paulí Pallàs ja destacava com un dels anarco-comunistes de Sants i participava en alguns mítings de la població. A Sants no hi havia una publicació anarco-comunista però Pallàs va participar en la distribució del diari "Ravachol" de Sabadell, de caràcter anarco-comunista, quan aquesta es va fundar a finals de 1892.

Entre el grup anarco-comunista en el que es movia, Pallàs va conèixer a l'anarquista aragonès Santiago Salvador, que havia arribat recentment el 1891 a la veïna població d'Hostafrancs i al qual l'havien impressionat els mítings que feia Pallàs, pel que solien trobar-se conjuntament amb altres anarquistes de Sants i Hostafrancs per fer reunions en locals i tavernes. Santiago Salvador també seria famós per un altre encara més espectacular atemptat, com veurem més endavant.

Per aquella època Manuel Ars i Solanellas, era un dels anarquistes destacats de Sants, el qual a part de promoure mítings anarquistes en bars i locals, també feia anys que era un destacat sindicalista que havia promogut diverses vagues per tota la zona de Barcelona, com ja s'ha esmentat abans. Per tant, Paulí Pallàs, Santiago Salvador i Manuel Ars es coneixien dels cercles anarquistes de Sants. Allò va fer que quan Paulí Pallàs i Santiago Salvador van fer els atemptats que veurem més endavant, Manuel Ars fos un dels molts que van ser detinguts indiscriminadament tant sols per conèixer-los i un dels que en patiria les més greus conseqüències, com veurem més endavant.

El dia 24 de setembre de 1893, el dia de la Mercè, patrona de Barcelona, es feia una desfilada militar i en el moment en que aquesta passava per la Gran Via cantonada Muntaner cap a les 12.05 del migdia, Paulí Pallàs es va fer pas entre el públic i es va plantar davant del cavall en el que hi anava muntat el capità general de Catalunya Arsenio Martínez Campos i li va cridar, "avui tu i jo ens em de fotre" i tot seguit va llençar una bomba que va tirar a Martínez Campos del cavall i tot seguir li va llençar una segona bomba que també va esclatar.

Després de les explosions la multitud es va dispersar amb corredisses mentre Paulí Pallàs, enlloc de fugir, es va quedar en el lloc dels fets cridant amb la seva ma aixecada amb la gorra a la ma, "Visca l'anarquia". Pallàs va ser detingut immediatament i no va intentar fugir.

El general Martínez Campos, l'objectiu de l'atemptat, només va patir ferides de metralla en una cama però en l'atemptat va morir el guàrdia civil Jaume Tous i Siré, nascut a Palma de Mallorca i es van produir 16 ferits, 5 d'ells militars i nou civils. A una noia de 24 anys, Rosalia Barbé, li van haver d'amputar una cama.

Aquell atemptat va ser el que havia tingut més repercussió fins llavors a Barcelona, ja que era el primer dirigit directament contra un alt comandament militar. A més, curiosament Paulí Pallàs va ser el primer detingut per un atemptat amb bomba a Catalunya, ja que malgrat que des de 1884 havien esclatat nombroses bombes, especialment a Barcelona i voltants, no s'havia detingut realment mai als autors, malgrat les nombroses detencions indiscriminades. Tot això sumat a la informació sobre els crits en favor de l'anarquia i l'actitud de Pallàs de no fugir després de llençar les bombes, el van convertir en una icona per la majoria d'anarquistes a nivell mundial.

Els inspectors de la policia de Barcelona Emilio de la Vega i Antoni Lleó Tresols i Campañà, sota les ordres del governador civil de Barcelona Ramon Larroca, com se solia fer en aquests casos, van fer una forta batuda i van detenir a dotzenes d'anarquistes que podien tenir una relació amb Pallàs, amb l'anarquisme radical, sobre tot anarco-comunistes però també "sense adjectius", que haguessin avalat d'alguna manera l'ús de la dinamita o que se'ls havia trobat algun tipus d'armament en els registres, per intentar esbrinar si tot formava part d'un complot anarquista a nivell general i sobre tot, com sempre, per aprofitar per iniciar una nova repressió contra l'anarquisme català.

En la zona de Sants, localitat on vivia Paulí Pallàs, la policia va anar primer a detenir l'anarquista més destacat, Manuel Ars i Solanellas, al qui li van trobar una pistola i també van detenir als dos rellogats que tenia a casa seva, Joan Carbonell i Bages i Josep Sàbat i Ollé. També van detenir a Sants a Pere Marbà i Cullet, Maties Gabarró i Mateu i Josep Sans i

Dalmases. De la veïna localitat d'Hostafrancs van detenir a Francesc Manresa i Rañé, José Monton i Martínez i Joan Mestres i Lluch.

A Gràcia la policia també van fer una batuda detenint als dos principals caps anarco-comunistes de la localitat, Martí Borràs i Jover i Emili Hugas i Roig, a més de Francesc de Paula i Bartomeu, Josep Molas i Duran, Francesc, Joan Gabaldà i Domènech, Rafael Liñán i Segura, Joan Gabarró i Lluhi, Julio Martínez i Martín, Isidre Miró i Company, el francès Benoît Pichot, Pere Morell i Ribas, al que li van trobar una pistola, Ramon Ardiaca i Guash, al qui li van trobar una bomba a casa seva i Sebastià Suñé i Gavaldà, del grup de Sant Martí de Provençals.

En la zona del pla Barcelona la policia va detenir també a dotzenes d'anarquistes considerats sospitosos.

També van inculpar com a còmplices de l'atemptat de la Gran Via a Domingo Mir i Durich i a Antoni Prats i Vila, malgrat que encara eren a la presó des de feia 8 mesos quan es produí l'atemptat, detinguts pels incidents i tiroteig del més de febrer d'aquell mateix any a la sortida míting de teatre Calvo-Vico de Barcelona, fets abans esmentats. Curiosament la policia els va anar primer a buscar a casa seva i els van comunicar que ja eren la presó des de feia temps. No obstant això els mantenir l'acusació de formar part del mateix grup de organitzà el complot. Antoni Prats va ser alliberat poc després, però no per molt temps com veurem més endavant.

Paulí Pallàs va insistir en que havia fet l'atemptat per iniciativa pròpia i que ningú més hi estava ficat. També va afirmar que les bombes, tant les de l'atemptat com altres que li van trobar amagades en un forat que havia cavat a Montjuïc, els hi havia passat l'anarquista italià Francesco Momo, que ja havia mort per explosió accidental el març d'aquell 1893, per tant no era una delació.

Paulí Pallàs poc després de ser detingut, va fer unes declaracions en les que deia que havia volgut matar al general Martínez Campos perquè després de les repressions que el general havia protagonitzat a Catalunya, després de que ell fos un dels que derroqués la República en un cop d'estat el 1874, la seva tornada a Catalunya com a capità general significava un desafiament al poble català, desafiament que ell com a català havia acceptat i repel·lit l'acció tal com creia que es mereixia. Així va reflectir la premsa les seves paraules.

També va influir en l'acció de Pallàs l'afusellament dels 4 anarquistes a Jerez de la Frontera l'any anterior, que era una protesta que tots els anarquistes solien fer en els mítings, però Pallàs insistí en que el principal motiu va ser una venjança contra el general Martínez Campos.

També quan li van preguntar sobre els ferits entre el públic Pallàs va dir, com culpant una mica als ferits entre el públic, "perquè hi anaven a la parada militar?, jo no vaig tirar contra ells, però aquestes peripècies són irremediabls". Evidentment paraules que causaren controvèrsia.

El mateix setembre de 1893 Paulí Pallàs va ser anomenat de manera destacada en la Conferència Internacional Anarquista que es va celebrar a Chicago als EEUU, quan encara no havia set condemnat i van escriure un comunicat en el que posaven a Pallàs com exemple d'heroisme i valor i un exemple a seguir per marxar cap a la llibertat.

En el consell de guerra ràpid que se li va fer sols sis dies després de l'atemptat el 30 de setembre de 1893, Paulí Pallàs, a part d'afirmar que havia actuat sol, va dir que no sols no es penedia d'haver fet l'atemptat sinó que va afirmar que lamentava no haver aconseguit matar a Martínez Campos. Aquelles declaracions encara li van donar més fama entre la majoria d'anarquistes de tot el món. Aquell mateix dia el van condemnar a morir afusellat.

L'EXECUCIÓ DE PAULÍ PALLÀS

L'execució de Paulí Pallàs es va dur a terme a les 9 h. del matí del 6 d'octubre de 1893, en un pendent que hi ha a la part posterior del mur d'un extrem del castell de Montjuïc anomenat glacis de la Lluneta de Mar i que té vista al port de Barcelona.

Els moments abans de l'execució van ser tot un espectacle mediàtic i unes 4.000 persones van anar a Montjuïc a intentar presenciar l'execució o al menys el passeig de Pallàs conduït al lloc de l'afusellament. Molts dels assistents eren anarquistes que volien donar suport a Pallàs en els seus últims moments. Segons les cròniques de la premsa de l'època, Pallàs al veure a aquella multitud es va créixer i va anar caminant a la zona d'execució cantant cançons anarquistes a ple pulmó. Alguns dels assistents li cridaven, "Visca l'anarquia" o "Visca la dinamita" i ell els responia amb un "visca" i amb un somriure.

A les 9h. de matí van posar a Paulí Pallàs de genolls, sense embenar els ulls i d'esquena a l'escamot d'execució, pertanyent a l'exèrcit d'infanteria, en el pendent de La Lluneta de Mar. Abans de rebre els trets Pallàs va cridar "la

venjança serà terrible" i "Visca l'anarquia", poc després sonaven els trets que li destrossaren el cap. A partir d'aquell moment Paulí Pallàs va ser considerat un màrtir anarquista a nivell internacional a l'alçada dels anomenats "Màrtirs de Chicago" i el seu retrat es venia per Barcelona per milers.

Mentre els anarco-comunistes aprovaven l'atemptat de Pallàs en diversos escrits en solidaritat, el sector anarco-col·lectivista representat per Josep Lluanas van escriure en la seva revista "La Tramontana" que estaven en contra d'aquest tipus d'atemptats, però també van protestar en contra de l'execució i la mateixa "Tramontana" va obrir una subscripció per rebre diners per la vídua i fills de Pallàs i van aconseguir una bona quantitat de diners.

Joan Montseny, un professor anarquista de Reus, va publicar l'octubre de 1893 un full en el que es solidaritzava amb l'atemptat de Pallàs, cosa que li va causar una detenció per apologia del terrorisme.

Poc després Joan Montseny i la seva dona Teresa Mañé, parella anarquista que seria molt coneguda uns anys després per les seves publicacions anarquistes, es van fer càrrec durant un temps de Leonor, la filla de Pallàs, per ajudar a la mare Angeleta Vallès fins que aquesta se'n va poder tornar a fer càrrec.

Curiosament un dels fills de Paulí Pallàs, que també es deia Paulí, als anys vint de segle següent va ser famós per ser un dels més sanguinaris pistolers de la patronal que mataven anarcosindicalistes, cosa que xocava contradictòriament amb la memòria del seu pare.

Paulí Pallàs va deixar escrita una carta pòstuma escrita poc abans de ser afusellat que va entregar al diari republicà madrileny "El País", el qual la va publicar el 8 d'octubre de 1893 i en la que Pallàs justificava el seu atemptat contra el general Arsenio Martínez Campos per les seves repressions en tot l'Estat Espanyol des del derrocament de la República. També afirmava que per molt que l'acusessin d'assassí els indignats catòlics, mai els anarquistes havien fet ni farien tants assassinats com els que havien fet els caps carlins Francesc Savalls o Ramon Cabrera "El Tigre del Maestrat" o els catòlics en general.

ATEMPTAT DE SANTIAGO SALVADOR AL TEATRE DEL LICEU EL 1893

En plena repressió i cadena de detencions d'anarquistes a Catalunya per l'atemptat de Paulí Pallàs i un més després de la seva execució, l'anarquista aragonès Santiago Salvador Franch el 7 de novembre de 1893 va llençar una bomba orsini al teatre del Liceu de Barcelona en plena funció. El resultat va ser de 20 morts i 27 ferits.

Santiago Salvador Franch havia nascut el 1865 a Castellseràs a la província del Terol. El 1881 amb 16 anys, Salvador va anar a viure a Barcelona on hi va estar inicialment 3 anys seguits i treballava servint en algunes cases i en poc temps es va introduir en l'anarquisme.

Després de voltar per diversos indrets de Catalunya i Aragó el 1891 Santiago Salvador es va casar amb la mallorquina Antònia Colom i Vicens i es va instal·lar definitivament a la zona de Barcelona concretament a Hostafrancs, a tocar mateix de Sants on va muntar una taverna. Allí és on va conèixer als principals anarquistes que hi havia a Hostafrancs i Sants, entre ells a Paulí Pallàs, com abans ja s'ha comentat.

El mateix 1891 el pare de Santiago Salvador, que era un carlí que havia set detingut perquè havia extorsionat a veïns de Castellseràs, va morir per trets de la policia quan volia fugir d'una corda de presos a Catalunya. El mateix Santiago Salvador havia set carlí de molt jove però al venir a Barcelona es va fer anarquista.

El 1892 Salvador va haver de tancar el seu negoci de la taverna a Hostafrancs per problemes econòmics. Però aquell any, la policia investigant la mort violenta d'un guàrdia de la duana, no se sap perquè van sospitar dels anarquistes i concretament de Santiago Salvador com un dels possibles implicats. Llavors Salvador va fugir de Barcelona tornant al seu poble Castellseràs, on vivia clandestinament i amb un veí de Calanda van fer diversos atracaments pels pobles de la zona. Finalment van ser detinguts a Castellote (Terol). Durant aquest temps el 1892 va néixer la seva filla Maria a Barcelona. Poc després Salvador va ser alliberat i es va tornar a instal·lar a Barcelona amb la seva família al barri del Poble Nou.

Degut a que li costava treballar a Barcelona, segurament pels seus antecedents, el 1893 Salvador se'n va anar a València a buscar feina, on va tenir una baralla amb l'hostaler de la pensió on vivia a causa de la seva falta de pagament i va agredir a un guàrdia municipal que s'hi va interposar. Salvador va ser detingut i va rebre una pallissa de la policia a la comissaria.

Després de ser alliberat de la presó de València, el 27 de setembre de 1893, just tres dies després de l'atemptat de Pallàs, Salvador va tornar a Barcelona a viure amb la seva dona i la seva filla.

Santiago Salvador havia tornat a la zona de Barcelona en plena repressió contra l'anarquisme català després de l'atemptat de Paulí Pallàs i pocs dies després, el 6 d'octubre de 1893, era afusellat Paulí Pallàs. Tota aquella repressió, l'afusellament del seu company Pallàs i també segons sembla un sentiment de venjança que portava a dins per la pallissa que havia rebut de la policia de València, van dur a Santiago Salvador a fer l'atemptat del Liceu, amb la intenció de castigar a l'alta burgesia catalana a qui considerava en gran part culpables de demanar la repressió contra els anarquistes.

Santiago Salvador el 7 de novembre de 1893 a les 22.45 h. va llençar una bomba orsini al pati de butaques del teatre del Liceu de Barcelona des del cinquè pis de la platea en plena funció de l'òpera "Guillem Tell". El resultat va ser de 20 morts i 27 ferits. Salvador va llençar una segona bomba però no va esclatar.

La policia va detenir a alguns anarquistes que va reconèixer i que eren a la porta del Liceu mentre hi havia gent que sortia corrent, encara que els va alliberar a tots de seguida menys a Jean Aragón i Sardà, un anarquista francès que va ser el primer detingut oficial com a sospitós després de l'atemptat i que va estar ja molt temps a la presó.

Mentre, Santiago Salvador ja havia sortit del Liceu barrejat amb la gent dirigint-se a casa seva al barri del Poble Nou, on li va explicar a la seva dona el que havia fet. L'endemà, davant el temor de ser identificat, Salvador va marxar de casa seva i va contactar amb un anarquista conegut seu anomenat Josep Prats i Trilla, qui el va recomanar a un amic seu anomenat Jaume Sogas i Martí, que era un anarquista que solia admetre hostes i que vivia al carrer Aribau, al municipi de Gràcia, a on Salvador s'hi va refugiar durant un mes. El 8 de desembre de 1893 Salvador va deixar el pis a on estava amagat i se'n va anar a diversos llocs d'Aragó abans de ser detingut, cosa que veurem més endavant.

UNA ALTRA ALLAU DE DETENCIONS D'ANARQUISTES PER L'ATEMPTAT DEL LICEU

Però mentre Salvador voltava i s'amagava, la policia encara no sabia que era ell l'autor i sota la pressió expressa del president del govern espanyol el liberal Práxedes Mateo Sagasta, de que s'havia de detenir a l'autor o autors com sigui, el governador civil de Barcelona Ramon Larroca va ordenar als l'inspectors de policia Emilio de la Vega i Antoni Tresols i als tinents de la guàrdia civil Narciso Portas i Alfredo Peña iniciar una forta batuda d'anarquistes, sobre tot per la zona de Barcelona però també arreu de Catalunya, que va ser molt superior encara que la de després de l'atemptat de Pallàs, després de suspendre les garanties constitucionals a Barcelona dos dies després de l'atemptat.

Hi ha que tenir en compte que la majoria dels anarquistes considerats per les autoritats perillosos encara eren a la presó a resultes de l'atemptat de Paulí Pallàs, malgrat que aquest ja havia set afusellat com l'autor, ja que les autoritats consideraven que tots formaven part d'una trama anarquista que emmagatzemava bombes i armes i planejava atemptats, pel que després de l'atemptat del Liceu les presons de Barcelona encara es van omplir molt més d'anarquistes del que ja ho estaven.

Entre les detencions indiscriminades d'anarquistes després de l'atemptat del Liceu cal destacar les de Lluís Mas i Gassó, Antoni Nogués i Figueras i el francès de pares italians Tomàs Ascheri Fossati, tots del grup de Gràcia i que quatre anys després serien tres dels cinc afusellats per l'atemptat que es faria al Carrer Canvis Nous, com veurem més endavant. Josep Molas un altre dels que afusellarien quatre anys després per aquell atemptat, ja era a la presó des de l'atemptat de Paulí Pallàs. El cinquè afusellat quatre anys després Joan Alsina, no va ser detingut en aquella època.

Josep Altafulla, de Vilassar de Mar, era un anarquista que ja havia set detingut poc després de l'atemptat de Pallàs perquè el coneixia. Va morir l'11 de desembre de 1893 per malaltia a la presó del carrer Reina Amàlia, ja que patia una tisi i no va estar ben cuidat ni en les millors condicions a la presó. Josep Altafulla va ser el primer anarquista mort entre tota aquella allau de detencions.

També destaca la detenció de l'anarquista Miquel Nacher i Garrigues 51 anys, nascut a Torís (Terra Alta, País Valencià) i detingut el 21 de novembre de 1893, el qual havia set un dels sindicalistes més destacats al País Valencià i que feia un temps que vivia a la zona de Barcelona. Poc després la policia l'acusà de ser un dels caps dels grups d'acció anarquistes.

L'anarquista sabadellenca Teresa Claramunt, ja coneguda per detencions anteriors, també va ser detinguda aquell novembre de 1893. Només tres setmanes després de l'atemptat ja s'havia detingut a uns 60 anarquistes, en pocs mesos en serien centenars.

La policia intentava amb les detencions indiscriminades d'anarquistes, sobre tot als propers a l'anarco-comunisme o als "sense adjectius" i que podrien tenir simpaties per l'acció directa, aconseguir mitjançant tortures o pressions, confessions o delacions d'anarquistes que podrien estar relacionats amb la distribució de bombes o en el mateix atemptat.

LA POLICIA ANUNCIA QUE HA IDENTIFICAT AL GRUP QUE VA ATEMPTAR CONTRA EL LICEU

El 18 de novembre de 1893 la policia va detenir a Mariano Cerezuela Subias, un sabater de 32 anys nascut a Barbastre (Osca), el qual va ser detingut a Osca, malgrat que solia viure a Barcelona. ja que segons les investigacions de la policia podria tenir relació amb l'emmagatzemament de bombes. Poc després la policia va relacionar directament a Cerezuela amb l'atemptat del Liceu.

Mentre continuava l'onada de detencions, l'11 de desembre de 1893 la policia detenia a l'anarquista Josep Codina i Juncà, un manya de 26 anys nascut a Girona, detingut al seu lloc de treball al carrer Lleialtat del municipi de Gràcia. En el moment en que l'inspector Tresols anava a detenir-lo, Codina el va atacar amb un ganivet però els altres policies el van reduir. A Josep Codina com a conegut de Mariano Cerezuela, la policia el va relacionar també amb l'atemptat al Liceu. Uns cinc dies després la policia anunciava que Josep Codina havia confessat que havia set ell qui havia fabricat i llençat la bomba del Liceu. Tots els diaris es feien ressò de que ja havien detingut a l'autor.

Mentre, el 14 de desembre de 1893 havien detingut a Barcelona Josep Bernat i Sinerol, un tipògraf mallorquí de 22 anys, a qui també la policia van relacionar directament amb l'atemptat del Liceu ja que era amic de Cerezuela.

També en aquelles dates de desembre de 1893 la policia detenia a Gràcia a l'anarquista Francesc Vilarrubias i Baliu, un fuster de 44 anys nascut a Igualada. Poc després, el 23 desembre el tinent de la guàrdia civil Narciso Portas va trobar 58 bombes (40 de pera i 18 orsini) en una cova de la muntanya del Carmel, al municipi de Gràcia i van acusar directament a Francesc Vilarrubias d'haver-les amagat allí.

El 24 de desembre de 1893 van detenir a Barcelona a Jaume Sogas i Martí, treballador d'una fàbrica de vidre de 35 anys, nascut al Pont d'Armentera (Alt Camp), que també el van relacionar amb l'atemptat del Liceu, ja que la policia va descobrir que era amic de Mariano Cerezuela.

A finals de desembre de 1893 la policia informava que entre els més de 200 anarquistes detinguts ja sabien qui era el grup que havia planejat i realitzat l'atemptat del Liceu, ja que tots havien confessat. Informaven que Mariano Cerezuela era el cap del grup i el que va idear l'atemptat del Liceu i que Josep Codina havia fabricat i llençat la bomba al Liceu, mentre també s'implicava en el mateix grup que planejà l'atemptat a Jaume Sogas i a Josep Bernat.

El 29 de desembre de 1893 van detenir a l'anarquista italià Alfredo Baccherini Santini, a qui la policia va acusar de ser un dels caps dels grups d'acció anarquista en la zona de Barcelona.

La policia també va identificar a Joan Bernich i Morer "l'Aureneta", de 29 anys i nascut a Sabadell, com a membre del grup que planejà l'atemptat del Liceu, acusat de ser un dels que fabricava les bombes juntament amb Josep Codina. però encara no havia set detingut i estava fugit.

ELS PRINCIPALS ACUSATS IDENTIFIQUEN A SANTIAGO SALVADOR

Però el 30 de desembre de 1893 es va aixecar la comunicació que havien patit els quatre principals acusats a la presó del carrer Reina Amàlia. Aquests van poder rebre visites i van poder parlar amb familiars, amics i amb també amb diversos periodistes que van anar a parlar amb ells a la presó. Els quatre acusats van afirmar a la premsa que les confessions havien set fetes sota tortures i que no tenien res a veure amb l'atemptat del Liceu, però tres d'ells ja van anomenar a Santiago Salvador com l'autor de l'atemptat.

En aquelles declaracions, Josep Codina va dir a la premsa que lo de que ell hagués tirat la bomba al Liceu era fals i ho havia confessat sota tortura. No obstant això, Codina reconeixia també a la premsa que si havia fabricat algunes bombes orsini i participat en la col·locació d'algunes bombes anteriorment, però que no tenia res a veure amb la bomba del Liceu.

Mariano Cerezuela i Josep Bernat van declarar que cinc dies després de l'atemptat havien estat a casa del seu amic Jaume Sogas, situada al carrer Aribau al municipi de Gràcia, on hi havia allotjat un individu anomenat Santiago Salvador i que afirmava que ell havia llençat la bomba del Liceu. Jaume Sogas ho va confirmar i també va dir que aquell home que tenia allotjat a casa seva es deia Santiago Salvador i que li havia dit que ell era el que havia llençat la bomba.

En aquestes declaracions fetes a la premsa el 30 de desembre de 1893 i que sortiren en diversos diaris el dia següent, entre ells a "La Publicidad" del dia 31 de desembre de 1893, ja tres dels acusats, Cerezuela, Bernat i Sogas, a part de declarar-se innocents, ja assenyalaven a un tal Santiago Salvador com l'autor de l'atemptat, cosa que també havien comunicat a la policia. El sorprenent és que els mateixos diaris, que no havien sentit mai aquell nom, afirmaven que segurament era una mentida dels acusats per despistar a la policia, ja que oficialment Josep Codina era l'autor confés d'haver tirat la bomba i els altres els còmplices.

Però al vespre de l'1 gener de 1894, la policia detenia a Saragossa a l'anarquista Santiago Salvador, qui immediatament i sense pressió es va declarar l'autor material de l'atemptat del Liceu, cosa que va sorprendre a tothom, ja que la policia ja havia anunciat que Josep Codina havia confessat que era ell l'autor.

DETENCIÓ DE SANTIAGO SALVADOR

Abans de ser detingut, mentre duraven aquelles detencions i acusacions entre novembre i desembre de 1893 després de l'atemptat del Liceu, Santiago Salvador havia estat amagat una setmana a casa de Jaume Sogas i Martí en el seu pis del carrer Aribau al municipi de Gràcia. Després Salvador se n'havia anat en tren a Barbastre. El 22 de desembre de 1893 se'n va anar al seu poble, Castellseràs, amb carro. Allí es va allotjar a casa del seu cunyat Antonio Alfaro Inés uns dies i finalment se'n va anar a Saragossa el 25 de desembre dia de Nadal i es va allotjar a casa del seu cosí Julio Sancho.

Seguint les declaracions que havien fet a la policia els acusats Mariano Cerezuela, Jaume Sogas i Josep Bernat, de que havien estat amb un tal Santiago Salvador que els havia dit que era l'autor de l'atemptat, com abans ja s'ha esmentat, la policia de Barcelona el va identificar. No se sap si encara convençuts de que ell era l'autor, la policia va investigar i va descobrir que Salvador havia passat pel seu poble, Castellseràs, on s'havia allotjat a casa del seu cunyat Antonio Alfaro i que després se n'havia anat a Saragossa. La policia també sabia que el seu cosí Julio Sancho vivia a Saragossa, pel que van anar a casa seva i allí van trobar a Santiago Salvador, al qual el van sorprendre al llit.

Quan la policia anava a detenir a Salvador a l'habitació on dormia, aquest va dir, "mueran los burgeses" i "Viva la anarquia", i tot seguit es va disparar un tret amb la intenció de matar-se i va quedar ferit molt greu perforant-li la bala l'abdomen. També va intentar veure un líquid de verí, cosa que li va impedir la policia. També va ser detingut el seu cosí Julio Sancho i l'altre inquilí Constancio Blasco Manero.

Va ser llavors que per sorpresa Salvador, sense cap pressió, va confessar ser l'autor de l'atemptat del Liceu i no els que havien detingut i acusat injustament. Salvador va estar 15 dies l'hospital de Saragossa lligat al llit amb una cadena. Va ser traslladat a Barcelona el 17 de gener de 1894 i va quedar ingressat en la infermeria de la presó del carrer Reina Amàlia de Barcelona. A la seva dona Antònia Colom la van detenir sols durant un dia a Barcelona i l'havia anat a veure a l'hospital quan era a Saragossa.

Aquell gener de 1894, malgrat les felicitacions que rebia el governador civil de Barcelona Ramon Larroca per la detenció de l'autor de l'atemptat del Liceu Santiago Salvador, ningú oblidava que un més i mig abans havien comunicat que l'autor era Josep Codina i que ho havia confessat i signat, per tant per a tothom era evident que hi havia hagut tortures i tothom posava en qüestió les imputacions de delictes dels detinguts i concretament dels quatre acusats inicials per l'atemptat del Liceu.

De totes maneres, com ja s'ha esmentat abans, tant Cerezuela, Codina, Bernat i Sogas, estava clar que havien contactat i encobert a Santiago Salvador després de l'atemptat, cosa demostrada pel fet de que van ser ells mateixos qui, després de tortures i de ser acusats directament d'haver planejat i fet l'atemptat del Liceu, van donar el nom de Santiago Salvador a la policia, dient que l'havien encobert i per aquest motiu el van localitzar i detenir, cosa que vol dir que tampoc la policia anava molt desencaminada en les investigacions inicials.

Per tant és evident que hi havia connexió entre Salvador i aquests acusats inicials, però falta saber fins a quin punt. Podria ser que sols tinguessin contactes i inclús es passessin bombes, però que Salvador hagués actuat pel seu compte i els hagués demanat ajuda després per escapar, però era evident que és coneixen molt bé.

Però segurament per intentar justificar-se d'aquella falsa acusació que oficialment s'havia fet contra Josep Codina com l'autor del llançament de la bomba de Liceu, a més d'una voluntat de jutjar d'alguna manera als nombrosos anarquistes que eren a la presó, tant els detinguts després de l'atemptat de la Gran Via fet per Pallàs com després del fet al Liceu, a més amb la voluntat d'iniciar una forta repressió contra l'anarquisme català en general, les autoritats i la policia van anunciar l'endemà de la detenció de Salvador que ambdós atemptats havien estat organitzats per el mateix grup d'acció anarquista anomenat "Benvenuto Salut", en el que a part d'implicar com a membres del grup a Cerzuela, Codina, Bernat i Sogas, també hi van implicar molts dels anarquistes que havien set detinguts entre setembre i desembre de 1893 i alguns que detindrien després.

Durant els primers dies de gener de 1894, també va ser detingut Ramon Talarn i Moret, de 48 anys nascut a Lleida, acusat de tenir una taverna al carrer Diputació de Barcelona, on es reunien els anarquistes del suposat grup "Benvenuto Salut".

Joan Bernich i Morer "l'Aureneta", l'anarquista de Sabadell que també era buscat per la policia acusat de formar part del mateix grup i que encara no havia set detingut com abans s'ha esmentat, va ser localitzat al l'hospital de Prats de

Lluçanès el 17 de gener de 1894, on hi era ingressat per malaltia. Aquell dia 17 de gener Joan Bernich va morir a l'hospital, segons versions oficials per la malaltia. Però altres versions diuen que va intentar fugir del l'hospital al ser localitzat per la policia i va rebre un tret que el va matar i inclús altres diuen que el van enverinar elements de la policia a l'hospital. No es va investigar ni aclarir mai el cas, encara que la versió oficial és que havia mort per malaltia a l'hospital.

També va ser detingut el 26 de gener de 1894, Antoni Prats i Vila, un dels que ja havia set detingut pel tiroteig del míting del teatre Calvo- Vico del febrer de l'any anterior. Cada setmana s'anaven detenint més anarquistes arbitràriament.

ATEMPTAT CONTRA EL GOVERNADOR LARROCA

Aquell mateix més de gener, mentre s'estaven preparant les diligències per fer un judici per acusar a diversos anarquistes de formar un complot conjunt que havia preparat tots els atemptats, es va produir un atemptat contra el governador civil de Barcelona Larroca dut a terme per Ramon Murull i Comas que va tornar a causar alarma entre les autoritats, ja que ho veien com un intent de venjança dels anarquistes.

El 25 de gener de 1894 el governador civil de Barcelona Ramon Larroca Pascual sortia del Palau de la Duana, seu del govern civil al costat del Pla de Palau, quan sortia acompanyat del seu amic Tomàs Caballé i Clos. En el moment en que anaven a pujar al cotxe oficial Ramon Murull li va disparar a la cara. Larroca va tenir sort i la bala, malgrat quedar-li incrustada darrera el maxil·lar, no li va tocar cap òrgan vital, el van portar enseguida a la casa de socors del Passeig Colom i es va recuperar en poc temps. Ramon Murull i Comas, de 40 anys, va ser detingut immediatament per la policia.

Inicialment molts van pensar ja en una venjança anarquista, però finalment es va informar que Ramon Murull no pertanyia a cap grup anarquista i que era un jugador que s'havia arruïnat. El governador Larroca havia iniciat una campanya de persecució contra el joc i encara que no se sap si Murull va actuar per desesperació per no poder seguir jugant i recuperar els diners o si pertanyia a algun grup mafiós a favor del joc. No obstant això, en el judici fet sis mesos després, el seu advocat va declarar que estava trastocat per haver-se arruïnat i el mateix Murull va declarar que el que pretenia era suïcidar-se i que el matessin després de l'atemptat, cosa que podria ser una estratègia de la defensa. El cas és que Murull va ser condemnat a 17 anys de presó i en el judici no el van acusar d'anarquista sinó d'haver actuat per motius personals, encara que mai ha quedat clar el perquè ho va fer, a part de les especulacions que es van fer.

EL GRUP "BENVENUTO SALUT" ACUSAT DE L'ATEMPTAT CONTRA MARTÍNEZ CAMPOS

Com ja s'ha comentat abans les autoritats, especialment les militars, van voler organitzar un judici o judicis tant per l'atemptat contra Martínez Campos a la Gran Via com contra el Liceu com una mateixa causa, jutjant a un grup d'anarquistes detinguts com membres d'un sol grup d'acció anomenat "Benvenuto Salut" que hauria organitzat els dos atemptats. Per tant es va reobrir la causa per l'atemptat de la Gran Via contra Martínez Campos realitzat el 24 de setembre de 1893, fet abans que el del Liceu, amb la intenció de fer un nou judici.

Aquella doble causa pels dos atemptats en principi resultava curiós i estrambòtic, ja que Paulí Pallàs ja havia set executat per l'atemptat contra Martínez Campos i malgrat que encara hi van haver-hi dotzenes de detinguts a rel d'aquell atemptat, fins el gener de 1894 no s'havia parlat seriosament de cap complot.

Les informacions que va donar la policia sobre aquell suposat grup d'acció "Benvenuto Salut" eren bastant confuses i es basaven en anarquistes que, com era normal, es reunien en cases i tavernes, com a la casa de l'anarquista valencià Miquel Nacher i Garrigues i de vegades també en una taverna del carrer Diputació de Barcelona propietat de Ramón Talarn i Moret. Per aquest fet la policia ja va indicar aquests dos llocs com els principals llocs de reunió del suposat grup d'acció anarquista "Benvenuto Salut".

A l'anarquista Alfredo Baccherini Santini, detingut el desembre de 1893, la policia l'acusava de ser un dels fundadors del grup "Benvenuto Salut".

Per tant, abans de fer-se el judici per l'atemptat del Liceu, es va preparar un altre judici per ampliar la causa de l'atemptat de la Gran Via contra el general Martínez Campos del 24 de setembre de 1893, jutjant a alguns detinguts sota l'acusació de formar part del grup "Benvenuto Salut" i de que aquests formaven un complot que va preparar tots els atemptats de 1893.

L'anarquista valencià Miquel Nacher i Garrigues, un dels acusats d'organitzar reunions a casa seva del grup "Benvenuto Salut" i de ser-ne un dels seus caps, va morir en estranyes circumstàncies a la presó del carrer Reina Amàlia de Barcelona el 23 de març de 1894, per tant ja no va poder ser jutjat. La versió oficial deia que havia mort per malaltia, però

Josep Codina, un dels detinguts que era amb ell a la presó, va afirmar que Miquel Nacher va morir a conseqüència del precari estat en que havia quedat a causa de les tortures.

Entre els altres acusats que si serien presents en el judici de prolongació per l'atemptat de la Gran Via, hi havia alguns dels que ja havien set detinguts poc després de l'atemptat de Pallàs a la Gran Via el setembre de 1893 que eren, Manuel Ars i Solanellas, Josep Sàbat i Ollé, que havia set detingut sols perquè viva a casa d'Ars, i Joan Carbonell i Bages, els quals ja portaven 8 mesos a la presó, a més de Domingo Mir i Durich, que ja havia set detingut pels incidents del teatre Calvo-Vico i ja era a la presó des de febrer de 1893, d'abans de l'atemptat de la Gran Via.

La resta d'acusats en aquest judici per l'atemptat de la Gran Via havien set detinguts després de l'atemptat del Liceu, els quals eren: Josep Codina i Juncà, Mariano Cerezuela i Subia, Josep Bernat i Sirerol, Jaume Sogas i Martí, Francesc Vilarrubias i Baliu i Rafael Miralles i Ferrando, Aquests també eren acusats de ser els principals còmplices de l'atemptat del Liceu, però primer se'ls jutjaria de col·laborar també en l'atemptat de Pallàs a la Gran Via amb els altres. Tot allò dels dos judicis per una causa conjunta resultava molt estrany als ulls de tothom.

També hi havia altres anarquistes detinguts feia mesos, tant després de l'atemptat de la Gran Via com després de l'atemptat del Liceu, que inicialment també havien de formar part del nou judici per l'atemptat de la Gran Via, però l'abril de 1894 el jutge de la capitania general el coronel Mariano Martínez va sobreseure el sumari contra ells i no se'ls va jutjar. Aquests eren: Martí Borràs, Emili Hugas, Francesc Abayà, Josep Alcoy, Manuel Barrera, Joan Gabaldà, Antoni Torres, Ettore Luigi, Antoni Tomàs, Ramón Ruíz, Ramon Ardiaca, Francesc Baqué, Josep Boston, Rafael Liñán, Joan Mestres, Francesc Manresa, Augusto Mancini, Pere Marbrà, Luigi Bernardini, Isidre Miró, Bonoït Pichot i Tomás Ramon. Encara que si bé, aquests no van ser finalment ni jutjats ni acusats de còmplices per l'atemptat de la Gran Via, no van ser posats en llibertat ja que encara eren sospitosos de formar part del suposat grup "Benvenuto Salut" i restaren a la presó en espera de possibles judicis futurs per altres causes.

CONSELL DE GUERRA DE PROLONGACIÓ PER L'ATEMPTAT DE LA GRAN VIA

El diumenge dia 29 d'abril de 1894 va començar el consell de guerra de prolongació de la causa per l'atemptat de Pallàs contra Martínez Campos a la Gran Via, judici que va començar a les 9.05 h. del matí al castell de Montjuic a porta tancada, fet per sorpresa i sense que ningú se n'assabentés fins que va acabar el judici a les 17.30h. de la tarda.

La causa va ser instruïda pel tinent coronel Enrique Marzo Díaz-Valdivieso i al final del judici inicialment van condemnar a pena de mort com a còmplices de l'atemptat de Pallàs a la Gran Via a Manuel Ars, Josep Bernat, Mariano Cerezuela, Jaume Sogas i Josep Sàbat. A cadena perpètua a Joan Carbonell, Rafael Miralles i Josep Codina. Van absoldre inicialment a Francesc Vilarrubias i a Domingo Mir.

La defensa dels acusats va presentar un recurs contra les sentències de mort al Consell Superior de Guerra, el qual va estar uns dies deliberant.

Però mentre durava la deliberació per aquell recurs, l'històric anarquista igualadí Martí Borràs i Jover, el principal líder i impulsor del moviment anarco-comunista a Catalunya des del seu grup de Gràcia del que ja se n'ha parlat àmpliament abans, es va suïcidar a la presó el 9 de maig d'aquell 1894 prenent un líquid verinós que ell mateix s'havia preparat amb una solució, usant el fòsfor d'una caixa de llumins que tenia.

Martí Borràs era a la presó ja des del 25 de setembre de 1893 detingut un dia després de l'atemptat de Pallàs, per tant portava ja més de 7 mesos de presó. Si bé se l'acusava de formar part del grup "Benvenuto Salut", no se l'havia jutjat en aquell judici del 29 d'abril per l'atemptat de la Gran Via, però com altres se'l mantenia a la presó per implicar-lo per altres causes. Martí Borràs patia una depressió després de tants mesos de presó sense saber encara quan i perquè se'l jutjaria, sumat a que patia d'una cada més aguda sordesa i no disposava d'audiòfon, cosa que feia augmentar la seva angoixa a la presó i ja havia intentat suïcidar-se amb verí dos cops més abans. Abans de morir va deixar una famosa carta escrita a la seva dona, la també històrica anarquista Francesca Saperas i a la seva família en general, explicant els motius del seu suïcidi.

Seguint amb el recurs en contra les sentències de mort després del judici del 29 d'abril, el Consell Superior de Guerra finalment el 18 de maig de 1894 va dictar la sentència definitiva i no sols va ratificar les penes, sinó que va incorporar a Josep Codina, inicialment condemnat a cadena perpètua, a la pena de mort. Per Josep Codina va ser una desgràcia aquell recurs, ja que li va costar la pena de mort quan abans no la tenia.

De la mateixa manera també el Consell Superior de Guerra després del recurs va endurir les penes a Francesc Vilarrubias i Domingo Mir, que havien set absolts inicialment i ara se'ls condemnava a cadena perpètua, juntament amb Joan Carbonell, Rafael Miralles, als quals se'ls va mantenir la cadena perpètua de la condemna original. Per tant aquella

apel·lació no va fer res més que endurir les penes per alguns, una altra de les incompressibles arbitriietats d'aquell judici i d'aquella causa judicial en general.

EXECUCIONS DE 21 DE MAIG DE 1894

El 21 de maig de 1894 va tenir lloc l'execució dels sis anarquistes condemnats a mort que eren: Manuel Ars i Solanellas, de 32 anys nascut a Igualada (l'Anoia), Josep Sàbat i Ollé, de 30 anys nascut a Gelida (Alt Penedès), Josep Codina i Juncà, de 26 anys nascut a Girona, Mariano Cerezuela i Subia, de 32 anys nascut a Barbastre (Osca), Josep Bernat i Simerol, de 22 anys nascut a Palma de Mallorca i Jaume Sogas i Martí, de 35 anys nascut al Pont d'Armentera (Alt Camp).

Cap a les 4 del matí van fer sortir als condemnats. Manuel Ars va cridar "Visca l'anarquia". Josep Sàbat va cridar "assassins" Josep Bernat va cridar "Mori la inquisició".

El sis condemnats van ser posats de genolls i d'esquena cara la paret en un fossat entre el baluard de la Llengua de Serp i la Lluneta de Mar. Hi havia unes 200 persones que havien pujat sota la pluja al castell de Montjuïc per veure l'execució.

A les 4.30 h. del matí els soldats va disparar contra els condemnats i després els aplicaren els trets de gràcia un cop eren a terra fins que va ser tots morts.

L'opinió pública ja va començar a entendre després de que allò havia set una execució d'innocents i molts escrits en certa premsa obrerista o d'historiadors, deien que a Manuel Ars li havien fet pagar la seva participació en convocar les vagues del tèxtil o d'altres sectors, que tants mals de cap havien causat a les autoritats. Joan Montseny, en el futur un influent i molt conegut anarquista, va dir que l'oratòria de Manuel Ars en mítings tenia espantada a la burgesia.

Manuel Ars, a qui ja feia un temps l'havien registrat amb el cognom Archs, no se sap si per voluntat pròpia o per errors de transcripció, va deixar una carta al seu fill Ramon Archs, que ja usava el cognom modificat, en la que li deia que era innocent del que se l'acusava i animava al seu fill a seguir lluitant per la idea anarquista.

Es dona la circumstància que anys després el seu fill Ramon Archs i Serra, fou a principis dels anys 20 del segle XX el principal cap dels grups d'acció anarcosindicalistes que s'enfrontaven amb els pistolers de la patronal en l'època del pistolisme barceloní. Ramon Archs fou detingut per la policia i assassinat amb la llei de fugues el 26 de juny de 1921 a Barcelona. La seva germana Amor Archs també va participar en el suport dels grups d'acció anarquistes dels anys 20 a Barcelona.

Els condemnats a cadena perpètua van ser duts a la presó del castell de Ceuta, al monte Hacho.

COINCIDÈNCIA AMB LA DATA DE L'EXECUCIÓ D'ÉMILE HENRY

Aquelles execucions fetes a Montjuïc del 21 de maig de 1894, van tenir lloc el mateix dia en que era executat a París a la guillotina l'anarquista català-francès Émile Henry, nascut a Barcelona i de pares francesos, en un intent de les autoritats espanyoles d'equiparar davant l'opinió pública, tant local com internacional, les dos execucions i intentar tancar les irregularitats del judici. Però el cas d'Émile Henry era diferent, ja que ell si reconeixia haver fet els dos atemptats dels que se l'acusava, a diferència dels executats de Montjuïc que sempre es van declarar innocents.

Émile Henry havia nascut a Barcelona el 1872, on els seus pares hi havien arribat poc abans procedents de París, ja que el seu pare era buscat pels fets de la revolta de la Comuna de París de 1871 i inclús havia set condemnat a mort en absència en un judici. El 1882 Émile Henry que tenia 10 anys, se'n anar a viure a París amb els seus pares, ja que aquests ja podien tornar a França. Henry uns anys després es va fer anarquista.

Émile Henry el 8 de novembre de 1892 va fer esclatar una bomba en una delegació de la policia de París causant 5 morts. El 12 de febrer de 1894 Henry va fer esclatar una bomba a la cafeteria de l'hotel Terminus de Paris causant un mort i diversos ferits. Un cop detingut, Henry va declarar que l'últim atemptat havia set una venjança per l'execució feia uns dies, el 3 de febrer de 1894, de l'anarquista francès Auguste Vaillant, que havia set condemnat a mort per una bomba que sols causà alguns ferits lleus. Émile Henry va declarar que havia llençat aquella bomba en aquell hotel simplement perquè era ple de membres de l'alta burgesia, als que considerava culpables de les repressions contra les classes obreres i l'anarquisme en general.

JUDICI PER L'ATEMPTAT DEL LICEU

L'11 de juliol de 1894 és va fer el judici per l'atemptat del Liceu, amb Santiago Salvador Franch com el principal acusat d'haver llençat la bomba.

A part de Santiago Salvador, els altres acusats inicialment de formar part del complot de l'atemptat del Liceu ja no estaven en el judici ja que eren quatre dels sis afusellats el 21 de maig de 1894, condemnats en la prolongació del judici per l'atemptat de Pallàs a la Gran Via i que eren, Josep Codina, Mariano Cerezuola, Josep Bernat i Jaume Sogas. L'altre, Joan Bernich i Morer, també havia mort el 17 de gener de 1894 en estranyes circumstàncies quan anava a ser detingut a l'hospital de Prats de Lluçanès, com abans s'ha esmentat.

Aquest judici es va fer per la via ordinària i no per consell de guerra militar, a diferència de l'anterior iniciat el 29 d'abril de 1894, ja que la prolongació del judici pel suposat complot de l'atemptat de Pallàs a la Gran Via era per jutjar un atemptat fet contra un general, Arsenio Martínez Campos, en canvi l'atemptat del Liceu s'havia fet contra població civil. Això va fer que no es tractés tant com un complot general i, a part dels afusellats anteriorment, un bon nombre d'anarquistes que encara eren empresonats pel suposat complot general anarquista per fer atemptats no fossin inclosos en aquest judici.

Finalment sols es va jutjar a l'autor de l'atemptat, Santiago Salvador Franch, a Josep Prats i Trilla, el que l'havia ajudat a amagar-se a casa de Jaume Sogas, i al cunyat de Salvador, Antonio Alfaro Inés, que l'havia amagat uns dies a casa seva el seu poble de Castellseràs.

En aquell judici de l'11 de juliol de 1894 a Santiago Salvador li van recordar algunes declaracions que havia signat. Una d'elles era que Mariano Cerezuola li havia passat les bombes que va utilitzar al Liceu. Santiago Salvador havia dit abans de la pregunta que havia signat aquelles declaracions sense ni tant sols llegir-les i ni ho va afirmar ni negar i es va limitar a dir que havia guardat les bombes a casa seva. No li feia falta ja exculpar a Cerezuola ja que ja havia set executat. També va afirmar que li havia ensenyat a la seva dona on eren les bombes per seguretat seva, però que ella no sabia res de la preparació de l'atemptat del Liceu fins que ell li va explicar un cop ja efectuat.

Salvador també va afirmar que coneixia a Paulí Pallàs d'haver-lo vist fent alguns mítings, però que no va fer específicament l'atemptat per venjar-lo sinó per castigar a la burgesia en general. No obstant això, Salvador uns mesos abans havia dit que l'execució de Pallàs havia set una de les seves motivacions per fer l'atemptat, però en el judici va donar més importància a una venjança contra la burgesia.

Salvador va seguir contestant preguntes afirmant que li havia demanat a Josep Prats si li podia buscar un allotjament, però que ell no en sabia res de que ell hagués fet l'atemptat, allotjament que va ser a casa de Jaume Sogas, el qual ja estava afusellat. Després va explicar dades sobre els dies en que va anar al seu poble i a Saragossa per amagar-se fins la seva detenció, detalls ja abans explicats.

Finalment Santiago Salvador va ser condemnat a mort i els altres inculpats per haver-li proporcionat allotjament, Josep Prats i Antonio Alfaro, van ser absolts i van quedar en llibertat.

FALSA CONVERSIÓ DE SALVADOR AL CATOLICISME

Després del judici Santiago Salvador va tardar més de 5 mesos en ser executat ja que la sentència va ser recorreguda pel seu advocat al Tribunal Suprem. El 16 d'octubre de 1894 el Tribunal Suprem va ratificar la sentència, que encara va tardar més d'un més a executar-se en espera de que el consell de ministres decidís sobre un possible indult.

Però durant els mesos que passaren entre el judici i l'execució, el 27 d'agost de 1894 Salvador anuncià la seva conversió a la religió catòlica i que renunciava a l'anarquisme. Això va fer que algunes comunitats religioses l'agafessin d'exemple i el protegissin. Salvador va omplir la seva cel·la de estampes de Crist i la verge Maria. El 28 d'agost Salvador va rebre la comunió amb presència de diversos sacerdots i eren els Jesuïtes qui li donaven més suport. Això també va ajudar a que Salvador tingués molts privilegis a la presó.

El 20 de novembre de 1894 li va ser notificat a Salvador a la mateixa presó la ratificació final de la sentència i li anunciaven que seria executat l'endemà. En aquells moments Santiago Salvador va aixecar el braç i va cridar "Viva la anarquia" i "Viva la revolución" i es va reafirmar en les seves creences anarquistes.

Aquell dia es va veure que lo de la seva conversió al catolicisme era comèdia per aconseguir un possible indult. Durant tot el dia 20 de novembre Salvador va fer declaracions que posteriorment va reflectir la premsa, en que es reafirmava en la seva idea anarquista i en el seu menyspreu a la religió. Salvador va dir que la seva conversió havia set una farsa amb l'objectiu de passar el temps a la presó amb el màxim benestar possible i va dir que moriria sent anarquista.

EXECUCIÓ DE SANTIAGO SALVADOR

El 21 de novembre de 1894 va ser el dia de l'execució de Santiago Salvador. A les 8 del matí va arrencar la comitiva cap al pati dels Corders de la presó del carrer Reina Amàlia per ser executat al garrot vil, a diferència dels últims anarquistes

executats que ho havien set per afusellament. Salvador va rebutjar l'assistència religiosa.

Al pati de la presó hi havia bastant públic i també en els balcons de les cases del costat. Santiago Salvador poc abans de seure al garrot feia crits a favor de l'anarquia i va cantar "Hijos del Pueblo", un himne anarquista. Poc després el botxí li aplicà el garrot vil i fins que va morir passats uns minuts de les 8h. del matí.

El seu cos va estar exposat a la cadira del garrot fins a les 18h. perquè el pogués veure el públic que volgués. Alguns pares portaven als seus fills petits a veure l'executat perquè prenguessin exemple, una curiosa i macabra costum de l'època.

Per a la majoria d'anarquistes, sobre tot a Catalunya, la figura de Santiago Salvador va crear divisió d'opinions i malgrat que alguns mostraven comprensió pel seu atac contra la burgesia al Liceu, aquell atemptat havia set indiscriminat i malgrat que entre els 20 morts del Liceu hi havien alguns empresaris i comerciants, tant de l'alta burgesia però també de petita burgesia i les seves dones, també hi havia una nena de 14 anys, algun artista que era entre el públic i també alguns professionals entre els morts.

Per tant, malgrat les divisions d'opinions entre l'anarquisme català sobre l'atemptat de Salvador al Liceu, en general no era un tipus d'atemptat que agradés a la majoria d'anarquistes d'aquella època a Catalunya.

Antonia Colom, la dona de Santiago Salvador, es va traslladar poc després a l'Argentina i va viure juntament amb l'anarquista italià Alfredo Baccherini, un dels anarquistes detinguts en aquells processos i expulsat posteriorment de l'Estat Espanyol, a qui la policia havia acusat de ser un dels fundadors i caps d'aquell suposat grup d'acció anomenat "Benvenuto Salut".

El desembre de 1894 van acabar de sortir de la presó les poques dotzenes de presos anarquistes que quedaven des de les detencions fetes des de l'any anterior, que en total havien set unes 500.

ESTAT DEL MOVIMENT ANARQUISTA CATALÀ A PARTIR DE 1894

Després tots aquells processos, execucions i detencions hi havia una espècie de calma a zona de Barcelona, amb la premsa anarquista totalment prohibida i silenciada i amb una premsa republicana de totes les tendències d'arreu de l'Estat Espanyol que no es va atrevir mostrar de manera ferma, cap protesta per aquelles detencions indiscriminades o per les execucions del 21 de maig de 1894 contra aquells 6 anarquistes en aquell estrany procés fet amb proves molt dubtoses.

Entre 1894 i 1895, el moviment anarquista i sindicalista català semblava desaparegut i les autoritats inclús es feien ressò de que havien acabat en gran part amb l'anarquisme radical a Catalunya

A finals de 1894 Francesc Pi i Margall impulsava un nou programa en el PRDF, amb propostes més esquerranes com afavorir el cooperativisme agrari a través del repartiment de terres o el de millorar les condicions laborals com la jornada de 8 hores amb la finalitat d'atreure més a les classes treballadores. No obstant això, els sindicalistes catalans, de majoria anarquista, van seguir majoritàriament sense confiar en els polítics encara que fossin esquerrans, centrant-se en fer ressorgir el seu moviment des de la semicladestinitat.

Però poc a poc anaven sortint un altre cop algunes publicacions anarquistes, encara que amb un llenguatge molt moderat a causa de les prohibicions i alguns sindicats reprenien mica en mica la seva activitat. El març de 1896 va sortir "El Ariete Anarquista" una altra revista anarco-comunista promocionada principalment pel grup de Gràcia, sent Victor Hugas i Lluís Mas uns dels seus promotors, però amb la col·laboració d'anarquistes d'altres tendències, com Teresa Claramunt entre altres, ja que en aquells moments els anarquistes de totes tendències feien front comú per ressorgir. La revista però, sols va durar dos números i va ser prohibida aquell mateix mes de març.

TOMAS ASCHERI, CONFIDENT POLICIAL I PARELLA DE FRANCESCA SAPERAS

Tomàs Ascheri Fossatti era un anarquista francès nascut a Marsella el 1869 i fill de pares italians, que havia arribat a Gràcia poc abans de 1891, encara que no se sap la data exacta i anteriorment havia fet diversos oficis, entre ells el de mariner havent viatjat a diversos països del món i també havia set desertor de l'exèrcit francès. El 1991 ja s'havia integrat en el grup anarco-comunista de Gràcia liderat per Martí Borràs i Jover, havent patit també algunes detencions, fets que ja s'han comentat abans.

Uns mesos després del suïcidi de Martí Borràs a la presó el 9 de maig de 1894, fet també comentat abans, Tomas Ascheri, que el 1894 tenia 25 anys, es va fer company sentimental de Francesca Saperas de 43 anys i vídua de Martí Borràs, que tenia 18 anys més que Ascheri. Per altra banda Salut Borràs, una de les filles de Francesca Saperas, tenia

com a company sentimental a l'anarquista Lluís Mas. Tant Ascheri com Lluís Mas serien uns dels propers afusellats com veurem més endavant.

Però durant 1895 el cònsol França, Arthur Ponsington, va cridar a Tomás Ascheri perquè li fes de confident a Barcelona i l'informés sobre els moviments dels anarquistes que encara estaven en semiclandestinitat. No se sap si sota pressions o suborn Ascheri hi va accedir. Poc després el governador civil de Barcelona Valentín Sánchez de Toledo va cridar també a Ascheri perquè li fes de confident de la policia.

Durant aquell 1895 Ascheri treballava a Barcelona en els tallers de la revista anarquista "Ciencia Social", juntament amb Gaietà Oller, un dels anarquistes detinguts en les batudes anteriors i amb l'anarquista italià Michele Angiolillo, que posteriorment seria conegut com l'autor de l'atemptat contra el president Cánovas del Castillo.

Dins de la semiclandestinitat en que encara es movia el moviment anarquista a la zona de Barcelona, el entre 1895 i 1896 ja es feien algunes reunions secretes en diversos locals per part de militants anarquistes. Un dels principals locals en que feien aquestes reunions era el Centre de Carreters a Barcelona, reunions a les que hi solien acudir anarquistes com Tomás Ascheri, Lluís Mas, Josep Molas, Sebastià Suñé, Antoni Nogués, Baldomero Oller, Joan Alsina, Rafel Cusidó, Joan Casanovas i Jacint Mèlich entre molts altres, a més de personatges republicans com Josep Bisbal o Pere Coromines.

Ja ben entrat el 1896 alguns anarquistes catalans se'n van assabentar de que Ascheri feia de confident del governador. Ascheri deia que ho feia per tenir a la policia controlada, donar-los pistes falses i així actuar com una espècie de contra espia a favor dels anarquistes. De totes maneres molts anarquistes ja començaven a desconfiar d'Ascheri malgrat el doble joc que ell deia que portava, mentre a la vegada la policia tampoc se'n fiava del tot d'Ascheri i també sospitaven que podria estar fent un doble joc.

Però la policia tenia a un altre infiltrat en els cercles anarquistes anomenat Joaquim Llagostera, que aquest si que no havia set detectat pels anarquistes i informava puntualment a la policia dels moviments i reunions clandestines dels anarquistes a la zona de Barcelona.

L'ATEMPTAT DEL CARRER CANVIS NOUS DE BARCELONA EL 1896

Però mentre l'anarquisme intentava recuperar la seva activitat propagandística i sindical a Catalunya, de sobte el 7 de juny de 1896 un estrany i sagnant atemptat indiscriminat durant la processó del Corpus a Barcelona al carrer Canvis Nous, va reactivar un altre cop una cadena de detencions molt superior a les anteriors que acabà amb més tortures, llargues condemnes i execucions d'anarquistes que encara va acabar de rematar més al moviment anarquista català de finals del segle. Evidentment aquell estrany atemptat estava en contra de tota l'estratègia que li convenia al moviment anarquista català.

Durant el Corpus d'aquell 1896 a Barcelona hi havien dos processons religioses principals; una la que tindria lloc dia 4 de juny a la Catedral, que era la més pomposa i amb més assistència de la burgesia i l'altra la que tindria lloc el 7 de juny i que sortiria de l'església de Santa Maria del Mar, que era més humil i amb més classes treballadores i populars entre el públic.

El dia 4 de juny de 1896, coincidint amb el dia de la processó de la Catedral, la policia anunciava que havia descobert dos bombes abandonades entre unes escombraries al carrer Fivaller (avui Segòvia) prop de la plaça Reial. Aquella era la primera notícia de bombes a Barcelona després de quasi dos anys de calma total i el més curiós és que les bombes estaven col·locades en una posició en que era molt fàcil ser vistes i no s'entenia el sentit d'haver-les abandonat allí.

El 6 de juny de 1896, dos dies després d'haver trobat les bombes al carrer Fivaller, la policia va detenir als anarquistes Baldomero Oller i Tarafa, Adelina Guinovart (dona de Baldomero Oller), Joan Casanovas i Vilatrepat i Jacint Mèlich i Alemany, a més del republicà Josep Bisbal i Goday, com a sospitosos d'haver abandonat aquelles bombes allí. El motiu de les ràpides detencions va ser simplement perquè aquests eren alguns dels personatges que la policia sabia que acudien a les reunions anarquistes del Centre de Carreters i en algunes cerveseries entre les que n'hi havia una propietat del republicà Josep Bisbal, un dels detinguts.

El dia 7 de juny d'aquell 1896 a les 18h. va sortir la processó del Corpus des de l'església de Santa Maria del Mar de Barcelona, que donava algunes voltes pel barri vell de la ciutat. El capità general de Catalunya Eulogi Despujol Dusay, assumia la màxima representació de les autoritats en la processó i era el que duia el penó, que era l'estàndard de la processó.

Passades les 21h. la processó estava de tornada i el cap de la processó, on hi havia el capità general Despujol amb el penó, s'acostava a l'església de Santa Maria del Mar, moment en que s'inicià una lleugera pluja. El capità general va ordenar que acceleressin el pas i entressin a l'església. Quan el capità general i la primera fila de la processó pujava les escales de l'església, cap a les 21.15h. sonà una forta explosió a causa d'una bomba al carrer Canvis Nous cantonada Arenes dels Canvis, prop d'allí i on hi havia la part del darrera de la processó. Es va produir una allau de gent que van entrar a la església entre els que hi havia els sacerdots que duien el tàlem que cobria el Sant Crist.

El carrer Canvis Nous va quedar ple de morts i ferits de gent que acompanyava a la processó i quan es van començar a atendre a les víctimes, el capità general va ordenar fer sonar la Marxa Reial. El resultat final fou de 12 morts i 57 ferits. 6 havien mort immediatament i els altres 6 moriren després a l'hospital. Tots els morts eren homes i dones de les classes més humils, entre els que hi havia una nena de 6 anys i un nen d'11 anys.

Primer es va pensar que havien llençat una bomba des d'un balcó, però segons les investigacions pel tipus de bomba, que no era orsini, es va arribar a la conclusió de que era una bomba de metxa que algú havia deixat al terra entre mig de la gent abans de fugir pels carrerons.

El més estrany de tot era que la bomba no l'havien col·locat al pas de les autoritats que eren davant sinó després, entre mig de les classes humils. El rebuig a aquell atemptat va ser total en tots els àmbits socials i polítics i cap anarquista entenia tampoc aquell acte indiscriminat contra civils de classes humils, que a sobre es veia a venir que podia provocar l'esclafament definitiu del moviment anarquista català.

COMENCEN LES DETENCIONS INDISCRIMINADES

Poca estona després de l'atemptat, el mateix dia 7 de juny de 1896, Tomás Ascheri es va presentar a la comissaria de policia, ja que com a confident havia d'informar si sabia alguna cosa. Tomás Ascheri va informar que no sabia res sobre els autors i va marxar. Però dos dies després, el 9 de juny, el mateix Tomás Ascheri fou detingut no sols com a sospitós de ser còmplice de l'atemptat sinó que posteriorment fou acusat de ser ell mateix el que havia fet esclatar la bomba.

També el 9 de juny de 1896, es fa fer el funeral per alguns dels morts davant d'una multitud que alguns diaris va xifrar en unes 200.000 persones de totes tendències que desfilaren Rambles avall, en un clima d'indignació general.

Les autoritats estaven disposades, aprofitant la indignació general, a fer detencions massives d'anarquistes, no sols per intentar trobar als culpables sinó com una manera de culpar a tot l'anarquisme en general com un moviment que s'havia d'eliminar, repressió que també havia d'arribar a intel·lectuals i republicans que d'alguna manera havien simpatitzat o coquetejat amb l'anarquisme quan donaven suport a algunes de les seves reivindicacions sindicals i socials o que s'havien significat per protestar per les repressions anteriors.

Malgrat que les víctimes eren civils, la suposada intenció d'atemptar contra el capità general de Catalunya i el fet de que un dels ferits fos un caporal, va fer que la instrucció del cas es fes per la via militar.

El jutge de la instrucció del cas era el tinent coronel Enrique Marzo Díaz-Valdivieso, conegut ja per haver dut a l'execució a 6 anarquistes per la prolongació del procés per l'atemptat de la Gran Via el 1894. Per ordres d'ell i del capità general Eulogi Despujol, la investigació i repressió seria duta a terme pel tinent de la guàrdia civil Narciso Portas, els inspectors de policia Joan Teixidó, Antoni Tresols i Francesc Plantada, principalment.

El president del govern espanyol, el conservador Antonio Cánovas del Castillo, havia també pressionat per descobrir als autors i per intentar donar un cop definitiu a l'anarquisme català.

Els quatre detinguts el dia 6 de juny de 1896, un dia abans de l'atemptat, Baldomero Oller, Joan Casanovas, Jacint Mèlich i el republicà Josep Bisbal ja esmentats abans com a sospitosos d'haver set aquells que havien deixat dos bombes abandonades prop de la plaça Reial, també van ser acusats de còmplices de l'atemptat del dia 7 de juny, malgrat que ja eren detinguts quan es produí l'atemptat, ja que eren habituals de les reunions dels anarquistes en locals com el Centre de Carreters, d'on la policia deia que havia sortit el pla de l'atemptat.

Durant el més de juny de 1896, just a partir de l'endemà de l'atemptat, es van efectuar dotzenes de detencions de manera indiscriminada, sobre tot d'anarquistes que solien participar en les reunions del Centre de Carreters o en altres locals, principalment després de les informacions aportades per l'infiltrat Joaquim Llagostera i mirant les fitxes d'anarquistes que ja estaven fitxats per la policia.

Entre els molts detinguts aquell més de juny de 1896, hi havia alguns dels destacats anarquistes en anys anteriors, molts dels quals ja havien set detinguts en els anteriors sonats processos per atemptats. Alguns d'ells eren, Josep Molas i

Duran "el Burlleta", Francesca Saperas i Mirò (vídua de Martí Borràs i companya sentimental de Tomás Ascheri), Salut Borràs i Saperas (filla de Teresa Borràs), Joan Baptista Ollé i Solé (unit sentimentalment amb Antonieta Borràs, una altra filla de Francesca Saperas), Emili Hugas i Roig, Antonio Ceperuelo Hernández, Teresa Claramunt i Creus, Antoni Gurri i Vergés, Ramon Ars i Solanellas (germà de l'afusellat Manuel Ars), Joan Baptista Esteve i Martorell (conegut després com Leopoldo Bonafulla), Joan Montseny i Carret (conegut després com Federico Urales), José López Montenegro, Antoni Prats i Vila, Joan Torrents i Ros, Antoni Costa i Pons, Francesc Albayà i Garriga, Rafael Cusidó i Baró, Ramon Talarn i Moret, Pere Marbrà i Cullet, Jaume Vilella i Cristòfol, Josep Vilas i Valls, Pau Bo i Guinovart, Llorenç Serra i Balmes i Francesc Gana i Armadàs (republicà que tenia amics anarquistes a Sant Martí de Provençals), a part de dotzenes d'anarquistes més detinguts, la majoria desconeguts fins llavors.

També destaca la detenció aquell juny de 1896 de Josep Llunas i Pujals, l'històric líder anarcosindicalista català de l'antiga FRTE, impulsor de l'anarco-col·lectivisme a Catalunya i que sempre s'havia manifestat en contra de qualsevol tipus d'atemptat, cosa que demostrava que no es salvava ningú d'aquella batuda, encara que Llunas fou alliberat 11 dies després de la seva detenció.

També van ser detinguda inicialment Angeleta Vallès, la vídua de Paulí Pallàs, senzillament pel fet de ser-ho.

Entre juliol i agost de 1896 van seguir les dotzenes de detencions d'anarquistes o simpatitzar amb ells, entre els que destaquen alguns ja bastant coneguts per detencions anteriors o pel seu activisme.

Entre els molts detinguts el juliol de 1896 destaquen, Anselmo Lorenzo Asperilla, també un dels històrics de la FRE i de la FTRE, Mateu Ripoll i Boldú, Gaietà Oller i Tarafa, Cristófol Solé i Bages, José Mesa Valderrama i Ferran Tarrida del Màrmol.

El més d'agost de 1896 van ser detinguts la majoria dels que després serien acusats de ser els principals còmplices de l'atemptat, a part de Tomas Ascheri i Josep Molas, ja detinguts abans, els quals eren Joan Alsina i Vicente, Antoni Nogués i Figueras, Lluís Mas i Gassió (company sentimental de Salut Borràs), Sebastià Suñé i Gavalrà, Francisco Lis Arbiol, Epifani Caus i Vidal, Joan Sala i Cortacans i Francesc Callís, a part com sempre, de dotzenes d'altres anarquistes poc coneguts fins llavors.

Entre els detinguts el més d'agost de 1896 també destaca l'advocat republicà Pere Coromines i Montanya, acusat de participar en les reunions del Centre de Carreters amb anarquistes d'acció i que va estar quasi un any empresonat. També el conegut republicà federal Josep Maria Vallès i Ribot va ser un dels detinguts el més d'agost, encara que fou alliberat un més després.

El més de setembre encara es produïen més detencions entre las que destaquen Josep Pons i Vilaplana, que seria també un dels principals acusats i Josep Miquel i Clapés, l'anarcosindicalista més històric de Sabadell.

Un dels que també seria un dels principals acusats de ser còmplice de l'atemptat, l'anarquista valencià resident a Gràcia, Francesc Llombart, conegut també de ser un dels principals activistes anarco-comunistes de Gràcia, havia fugit i no el van poder detenir.

Amb els mesos les autoritats informaren que els detinguts havien set uns 400, però molts historiadors afirmen que podrien ser entre 600 o 700 els detinguts, encara que sols uns 400 van restar llarg temps detinguts.

TORTURES I CONFESSIONS

Tots els detinguts van ser internats a la presó del carrer Reina Amàlia, a les cel·les de la caserna dels Docks i els considerats més directament relacionats amb l'atemptat al castell de Montjuïc, que fou on es produïren les tortures més fortes per aconseguir confessions i delacions.

El tinent de la guàrdia civil Narciso Portas va ser qui principalment va dirigir les tortures dels detinguts al castell de Montjuïc. Narciso Portas Ascanio havia nascut a l'Habana a Cuba el 1861. El seu pare era un barceloní anomenat Narcís Portas i Soler i la seva mare era canària i s'anomenava Guadalupe Ascanio. Narciso Portas havia set militar a Cuba i el van traslladar a Barcelona el 1885, on va començar a participar en la repressió anti anarquista.

El 4 d'agost de 1896 Francesc Gana, un fuster de 37 anys, que ni tant sols era anarquista, sinó republicà i amic d'anarquistes de Sant Martí de Provençals, va ser el primer torturat al castell de Montjuïc. També el mateix dia fou torturat Joan Baptista Ollé, un anarquista nascut a Reus i company sentimental d'una de les filles de Francesca Saperas.

L'anarquista francès Tomás Ascheri, que havia fet de confident, també fou un dels primers torturats a Montjuïc, va ser torturat tant fortament que finalment va acabar firmant que havia set ell personalment qui havia fet esclatar la bomba del

carrer Canvis Nous.

Teresa Claramunt fou l'única dona detinguda que fou portada al castell de Montjuïc, ja que les altres dones, que eren 15 en total, restaren a la presó del carrer Reina Amàlia. Teresa Claramunt també va patir considerables tortures per treure-li informació o falses confessions l'agost de 1896. Tota la vida va patir les seqüeles de les tortures.

També durant la primera quinzena d'agost de 1896 van ser fortament torturats durant dies perquè confessessin, Josep Molas, Antoni Nogués, Francesc Callís, Mateu Ripoll i Sebastià Suñé.

Joan Alsina, un manyà que vivia a Gràcia i detingut aquell mateix agost, el van acusar de ser el que fabricava les bombes i va ser també torturat salvatgement perquè confessés.

També van ser torturats durant el mes d'agost perquè confessessin haver participat en el complot de l'atemptat Antonio Ceperuelo, Joan Sala, Llorenç Serra, Jaume Vilella, Josep Pons, Joan Casanovas, Josep Vilas, Jacint Melich, José Mesa, Antoni Costa, Epifani Caus, Rafael Cusidó, Francesc Lis, Joan Torrents, Cristòfol Solé.

Lluís Mas, detingut a finals d'agost i un als que van acusar de ser un dels principals còmplices de l'atemptat, també va rebre tortures tant fortes que va acabar perdent la raó en poc temps.

Els detalls que es van saber després de les tortures, donades després pels mateixos afectats, són d'un sadisme difícil d'imaginar. Molts més van rebre fortes tortures, però els abans esmentats són els que va rebre les pitjors i quasi tots van acabar signant que havien set ells els que havien planejat l'atemptat del carrer Canvis Nous. Amb això les autoritats ja tenien una base per iniciar un judici, encara que posteriorment tots els encausats ho van negar tot i van dir que tot ho havien signat sota fortes tortures.

Segons l'informe que va presentar el tinent Narcís Portas després de les confessions tretes sota tortures, entre 1895 i 1896 la majoria d'anarquistes encausats i també alguns republicans, entre ells Pere Coromines, celebraven reunions principalment al Centre de Carreters de Barcelona. Des d'allí organitzaven recaptacions de diners per aconseguir bombes o material per fabricar-les. Els anarquistes residents a Gràcia, Josep Molas, Francesc Llombart i Antoni Nogués, havien encarregat al manyà Joan Alsina fabricar diverses bombes, les quals guardaren en un lloc amagat de Gràcia. En la reunió del Centre de Carreters se'ls autoritzà a usar les bombes com més els convingués.

Segons el tinent Portas, el 4 de juny de 1896 Josep Molas i Antoni Nogués volien llençar la bomba durant la primera processó del Corpus que es feia a la Catedral, però no es van atrevir i van deixar les bombes abandonades entre unes escombraries al carrer Fivaller, prop de la plaça Reial, les quals són les que van trobar aquell dia. L'endemà 5 de juny de 1896, el francès Tomás Ascheri els va dir que si no s'atrevien que li donessin una bomba que ell si que la faria esclatar.

Seguint amb l'informe del tinent Portas, el dia 7 de juny van carregar la bomba a casa d'Antoni Nogués amb dinamita i una metxa de 10 cm. Tomàs Ascheri va sortir amb la bomba i se'n va anar al carrer Canvis Nous per on havia de passar a processó. Cap a les 21.15 h. al veure passar la processó, pensant que darrere venien les autoritats, les quals ja havien passat, va encendre la metxa i va deixar la bomba al terra i va fugir. Uns segons després esclatà la bomba que causà la massacre.

Aquest és l'informe que va donar el tinent Portas de les confessions i cal tornar a ressaltar que havien set arrencades mitjançant fortíssimes tortures.

Com es veu, Baldomero Oller, la seva dona Adelina Guinovart, Joan Casanovas, Jacint Mèlich i Josep Bisbal, detinguts un dia abans de l'atemptat de Canvis Nous acusats d'haver abandonat unes bombes al carrer Fivaller, ara ja no eren acusats d'aquest fet ja que el tinent Portas deia que havien set Josep Molas i Antoni Nogués qui havien abandonat les bombes allí. Malgrat tot, aquests van seguir a la presó, ja que se'ls acusava de formar part del mateix complot.

CONSELL DE GUERRA DEL 10 AL 15 DE DESEMBRE DE 1896

El judici es va fer entre el 10 i 15 de desembre de 1896 al Dormitori Gran del castell de Montjuïc, judici que es va fer famós sota el nom de El Procés de Montjuïc.

Entre els centenars de detinguts, eren 87 els que anaven a ser jutjats per ser còmplices directes de l'atemptat del carrer Canvis Nous, la majoria acusats d'acudir a les reunions del Centre de Carreters i en altres indrets en els que suposadament conspiraven per fer atemptats. Els demés van quedar a la presó com a presos governatius, malgrat no ser jutjats, ja que les autoritats consideraven a l'anarquisme en conjunt com a responsable en el fons i hi havia una voluntat de mantenir-los tots a la presó el màxim temps possible, cosa que era una greu anomalia legal.

La majoria del 87 jutjats eren anarquistes, però entre ells també hi havia el republicà Pere Coromines, el qual era un dels inclosos inicialment en la pena de mort i que va ser després un dels que va escriure més i va donar més detalls d'aquell judici que es va fer a porta tancada i amb les sessions secretes. La vista estava presidida pel tinent coronel Eduardo Fernández García i el fiscal, el coronel Ernesto García Navarro, demanava 28 penes de mort i 59 cadenes perpètuas, a part de fortes compensacions econòmiques per les víctimes.

Durant el judici Lluís Mas i Tomás Ascheri va declarar que les recol·lectes que és feien al Centre de Carreters eren per propaganda i caixes de resistència.

A Joan Alsina se l'acusava d'haver fabricat l'explosiu pel simple fet ser amic dels altres encausats i que segons l'acusació era fonedor i forjador, cosa errònia ja que en realitat sols era manyà.

La majoria d'acusats van denunciar que tot ho havien confessat sota tortures i van donar detalls de les mateixes durant el judici. Lluís Mas, molt pàl·lid, donava signes de bogeria, resultat de les tortures i en ocasions portava una camisa de força.

Passats 4 dies després del judici, el 19 de desembre de 1896 es va dictar una sentència inicial que era pena de mort per Tomás Ascheri, Antoni Nogués, Josep Molas, Jaume Vilella, Josep Vila, Josep Pons, Lluís Mas i Sebastià Suñé. A 20 anys de presó Joan Alsina, Antonio Cerepuelo, Jacint Mèlich i Rafael Cusidó. La resta van ser condemnats a llargues penes de presó. La sentència però va quedar pendent de la resolució del Tribunal Suprem.

REACCIONS DE LA PREMSA I L'OPINIÓ PÚBLICA EN L'ESPERA PER LA RATIFICAR LA SENTÈNCIA

Durant els primers mesos de 1897 a Barcelona, donada la suspensió de garanties, pocs diaris van fer referència en sentit de denúncia a les tortures i a les condemnes en l'anomenat Procés de Montjuïc. A Barcelona sols els diaris republicans el "Diluvio" i "La Publicidad" es van atrevir a publicar algunes cartes de protesta d'alguns presos.

A Madrid, on no hi havia suspensió de garanties, els diaris republicans "Nuevo Règimen", dirigit per Francesc Pi i Margall del Partit Federal, "El País", dirigit per Alejandro Lerroux del Partido Progresista, "La Justicia", dirigit per Nicolás Salmerón del Partido Centralista i el diari "El Socialista", del PSOE i dirigit per Pablo Iglesias, també van publicar algunes cartes d'alguns detinguts exposant la injustícia de la seva situació i van escriure alguns articles de protesta, tot exigint que és busqués als autèntics culpables i que no condemnessin a innocents.

Però en una bona part de la premsa anarquista i de diverses tendències estrangera, era a on es podien veure més denúncies del Procés de Montjuïc i més declaracions i cartes dels detinguts i dels condemnats, sobre tot en països com França, Regne Unit, Bèlgica, Argentina, Suècia, Portugal, Itàlia, Romania o els Estats Units, entre altres.

Ferran Tarrida del Màrmol, alliberat després d'unes setmanes de ser detingut, des de França i el Regne Unit ja escrivia en diverses publicacions a partir d'octubre de 1896 denunciant les arbitrietats de les detencions, les tortures i la seva pròpia experiència de la detenció, cosa que va seguir fent durant els primers mesos de 1897.

SENTÈNCIA DEFINITIVA

Finalment el Tribunal Suprem de Guerra i Marina, presidit pel tinent general Eduardo Gámir Maladeu i compost per altres militars, va dictar la sentència definitiva el 28 d'abril de 1897. Els condemnats a mort van ser finalment, Tomàs Ascheri Fossatti, com autor material de l'atemptat, Joan Alsina i Vicente, Lluís Mas i Gassió, Josep Molas i Duran "el Burleta" i Antoni Nogués i Figueras, com a coautors.

A 20 anys de presó van ser condemnats, Francesc Callís, Jaume Vilella, Josep Vila, Josep Pons, Antonio Ceperuelo, Sebastià Suñé, Jacint Mèlich, Baldomero Oller, Rafael Cusidó i Joan Torrents.

A 18 anys de presó a Epifani Caus, Joan Baptista Ollé i Joan Casanovas i Viladelprat.

Va ser condemnats a 10 anys de presó, Joan Sala, Cristòfol Soler, Mateu Ripoll, José Mesa, Francesc Lis, Antoni Costa i Llorenç Serra. Altres 62 encausats, entre ells Pere Coromines, van ser absolts.

Com es veu, s'havia tret la pena de mort inicial a Jaume Vilella, Josep Vila, Josep Pons i Sebastià Suñé i en canvi es va incloure a la pena de mort a Joan Alsina, quan inicialment era condemnat a 20 anys. Coses que passaven després d'aquells estranys canvis de sentències del Tribunal Suprem.

EXECUCIONS EL 4 DE MAIG DE 1897

Tomàs Ascheri, aquell controvertit anarquista que feia de confident policial però que deia que ho feia per enganyar a la policia, abans de l'execució va dir que s'havia fet catòlic, cosa que va desconcertar encara més a molts anarquistes que ja el veien amb desconfiança.

Un dia abans de les execucions, el 3 de maig de 1897, Tomas Ascheri es va casar amb Francesca Saperas (vídua de Martí Borràs), la qual també era a la presó. Ascheri insistí en casar-se per l'església, ja que s'havia fet catòlic. A part les autoritats també van pressionar a Francesca Saperas, una anarquista anticlerical, perquè es casés per l'església amb un acord en el que si ho feia, més endavant li tornarien la filla més petita que tenia de les cinc, ja que l'estat li n'havia pres la custòdia momentàniament.

També Lluís Mas es va casar amb Salut Borràs (filla de Francesca Saperas) un dia abans de l'execució, la qual també era a la presó. Salut Borràs que tenia 18 anys, estava embarassada i a punt de tenir un fill de Lluís Mas, pel que també la van pressionar perquè es casés i per l'església, sota l'amenaça de prendre-li el fill que esperava i posar-lo a la custòdia d'institucions religioses. Salut Borràs poc després va tenir el seu fill a la presó del carrer Reina Amàlia.

El 4 de maig de 1897 va ser el dia en que van ser executats els 5 anarquistes condemnats en el Procés de Montjuïc que eren: Tomas Ascheri Fossatti, de 27 anys nascut a Marsella (França), Joan Alsina i Vicente, de 34 anys nascut a Barcelona, Josep Molas i Duran, de 35 anys nascut a Igualada (l'Anoia), Lluís Mas i Gassió, de 25 anys nascut a Sudanel (Segrià) i Antoni Nogués i Figueras, de 29 anys nascut a Santa Eugènia (antic municipi que ara pertany a la ciutat de Girona).

Les fotos dels altres tres executats, Tomas Ascheri, Lluís Mas i Joan Alsina, no van ser mai mostrades per la policia a la premsa ni de moment han sortit mai en cap publicació ni llibre d'història

L'execució es va dur a terme a les 5.17h. de la matinada a l'indret conegut com la Llengua de Serp al Castell de Montjuic, el mateix lloc a on havien set afusellats els altres 6 anarquistes el 1894.

Nombroses persones havien pujat al castell de Montjuïc per presenciar l'execució i al voltant de la muralla hi havia nombrós públic.

Mentre s'apropaven al lloc de l'execució Josep Molas crida: "Sóc innocent". "Assassins".

A l'arribar a lloc de l'afusellament els 5 condemnats van ser posats de genolls de cara a la muralla i d'esquena a l'escamot d'execució format per soldats

Lluís Mas crida: "Visca l'anarquia". Joan Alsina crida: "Això és un assassinat". Josep Molas crida: "Visca la revolució social". Poc abans de que es doni l'ordre de disparar Antoni Nogués crida: "Fuego, fuego". Poc abans de la descàrrega quasi tots criden: "Som innocents". Segons els testimonis l'únic que no va dir res va ser Tomás Ascheri.

Finalment a les 5.17h. els soldats disparen, els condemnats cauen al terra i es donen després diversos trets de gràcia fins que els 5 anarquistes ja són morts.

Aquella escena va causar gran impressió entre el públic i els periodistes que ho van reflectir després a la premsa.

ELS PRIMERS PRESOS ALLIBERATS

El 24 de maig de 1897 el ministeri de Governació va decretar que una part dels detinguts que no havien set jutjats o condemnats, serien alliberats però serien expulsats de l'Espanyol.

El 12 de juny de 1897 van sortir els primers 52 presos, els quals portaven al voltant d'un any de presó i que finalment no havien rebut cap condemna després de l'atemptat del carrer Canvis Nous. Entre ells hi havia Pere Coromines, Anselmo Lorenzo, José López Montenegro, Francesca Saperas i la seva filla Salut Borràs, Joan Baptista Esteve, Antoni Prats i Francesc Gana, que van ser deixats a la frontera francesa per sorpresa, cosa que molestà a les autoritats franceses, encara que finalment els van acceptar dins de l'Estat Francès.

Francesca Saperas i seva filla Salut Borràs un cop a França, concretament a Marsella, van ser acollides per l'anarquista francès Octave Jahn, un antic company amb qui es van retrobar, que era aquell anarquista francès que havia participat intensament en el grup anarco-comunista de Gràcia i en les seves publicacions entre 1889 i 1891, ja abans esmentat. Durant aquell temps Octave Jahn es va fer company sentimental de Salut Borràs, amb qui es casaria 5 anys després el 1902.

El 15 de juliol de 1897 van ser alliberats un 28 anarquistes més, que van ser deportats cap a Anglaterra i pujats en un vaixell direcció Liverpool, entre els que destaquen Joan Montseny, acompanyat de la seva dona Teresa Mañé, Teresa Claramunt i el seu marit Antoni Gurri, Gaietà Oller, Josep Miquel i Clapés i Jaume Torrents i Ros. A Liverpool van rebre una efusiva rebuda dels anarquistes locals organitzada per Tarrida del Màrmol. Les negociacions amb les autoritats Britàniques per rebre als anarquistes deportats també van ser dures, ja que inicialment no els volien acceptar.

Malgrat tot encara quedaven uns 200 de presos anarquistes, tant governatius com condemnats a penes de presó pels processos dels atemptats de Barcelona de 1893 i el de 1896.

ATEMPTAT CONTRA CÀNOVAS DEL CASTILLO

El 8 d'agost de 1897 l'anarquista italià Michele Angiolillo Lombardi matava al president del govern espanyol Antonio Cánovas del Castillo al balneari de Santa Àgueda de Mondragón (Guipúscoa). Li va disparar tres trets al president mentre aquest era assegut en un banc del balneari. Angiolillo va ser detingut allí mateix i ja va manifestar immediatament que ho havia fet per venjar les execucions i els sofriments dels anarquistes detinguts a rel de l'atemptat del carrer Canvis Nous. Com ja s'ha comentat abans Angiolillo havia estat el 1895 a Barcelona, sent amic i company de treball de Tomas Ascheri, un dels afusellats.

A Michele Angiolillo se li va fer un judici ràpid i va ser executat al garrot vil el 20 d'agost de 1897 a la presó de Bergara (Giupúscoa), dotze dies després de l'atemptat.

ATEMPTAT CONTRA NARCISO PORTAS

Quasi un més després de l'atemptat mortal contra el president del govern, a la matinada del 4 de setembre de 1897, Ramon Sempau i Barril, un republicà barceloní de 26 anys que mostrava simpaties per l'anarquisme, realitzà un atemptat fallit contra el tinent de la guàrdia civil Narciso Portas, el màxim responsable de les tortures als anarquistes detinguts a Montjuïc, i contra l'inspector de policia Joan Teixidó.

Ramón Sempau, que era advocat, periodista i redactor del diari "El Diluvio", era proper al grup de republicans que encapçalava Pere Coromines, també detingut, que havien col·laborat amb els anarquistes en l'època de semi clandestinitat entre 1894 i 1896. Quan va començar el procés de Montjuïc el 1896 va fugir a França per no ser detingut a rel de les seves protestes tant contra el procés com per l'actuació d'Espanya a Cuba, on hi havia una revolta separatista.

La matinada entre el 3 i el 4 de setembre de 1897, el tinent de la guàrdia civil Narciso Portas i el subinspector de policia Teixidó sortien d'una funció al Circ Eqüestre i a l'arribar a la part alta de les Rambles venint de la plaça Catalunya, Ramon Sempau se'ls acostà i després d'insultar-los els disparà dos trets, un va impactar a la part alta del pit dret de Narciso Portas i l'altre a l'espatlla del subinspector Teixidó. Els dos van respondre també a trets, malgrat que les ferides eren d'importància. Els dos van finalment salvar la vida després d'un mes i mig a l'hospital.

Immediatament alguns policies que eren a la zona van iniciar una persecució a trets fins que van detenir a Ramon Sempau. Un cambrer de l'hotel Continental va resultar ferit en el tiroteig.

Ramon Sempau va ser inicialment condemnat a mort per un tribunal militar uns mesos després, però el 1898, mentre esperava pel recurs de la sentència, quan els liberals van arribar al poder amb Sagasta de president, van decretar que no podia ser jutjat per un tribunal militar pel que es va anul·lar la sentència i se li va fer un judici civil amb jurat popular. En l'última vista del 15 de desembre de 1898 el jurat popular el va absoldre de manera sorprenent, ja que la bona feina del seu advocat va deixar la cosa com un tiroteig en defensa pròpia en el que a sobre havia set el tinent Portas qui l'havia intentat matar al reconèixer-lo o enfadat per rebre els seus insults.

ES REPREN L'ALLIBERAMENT DE PRESOS

Amb un govern liberal presidit per Pràxedes Mateo Sagasta a partir del 4 d'octubre de 1897, davant la dificultat de trobar països que volguessin acceptar més anarquistes deportats, es van plantejar l'alliberament simple de la majoria dels més de 200 presos que encara quedaven a rel del Procés de Montjuïc. Per tant entre l'1 i el 3 de novembre de 1897 van ser alliberats 112 presos més que eren a la presó del carrer Reina Amalia des de feia un any i mig sense cap condemna ni acusació, els quals no van ser deportats i van quedar en llibertat.

Després d'aquella última tongada d'alliberaments, les presons es van buidar bastant d'anarquistes, però encara en quedaven un bon nombre tant de condemnats com governatius.

El 16 de desembre de 1897 el govern va publicar un reial decret en el que deia que els deportats podien tornar a l'Estat Espanyol. Una gran part d'ells van tornar a Catalunya, encara que Joan Montseny ja havia vingut de manera clandestina

amb la seva dona Teresa Mañé unes setmanes abans i el 28 de novembre s'havien instal·lat a Madrid. També entre els que van tornar el desembre de 1897 hi havien Pere Coromines i Anselmo Lorenzo. El gener de 1898 Teresa Claramunt i el seu marit Antoni Gurri van tornar. Dotzenes més van tornar també.

Entre els deportats que van tornar de França després d'aquell decret de desembre de 1897 que ho permetia hi havia Francesca Saperas, vídua del suïcidat a la presó Martí Borràs i de l'afusellat Tomás Asheri i la seva filla Salut Borràs, vídua de l'afusellat Lluís Mas, que van tornar a Barcelona el febrer de 1898.

Com abans s'ha esmentat, Salut Borràs s'havia fet companya sentimental de l'anarquista francès Octave Jahn, quan aquest l'havia acollit a ella, al seu fill i a la seva mare a casa seva a Marsella el 1897 i amb qui es casaria el 1902. Cal ressaltar que anys després, Octave Jahn i Salut Borràs se'n van anar a viure a Mèxic el 1908 on Octave Jahn va entrar a formar part el 1910 de l'exèrcit d'Emiliano Zapata participant en els combats de la revolució mexicana, mentre Salut Borràs també ajudava en diverses tasques a l'exèrcit de Zapata.

LA CAMPANYA PER LA REVISIÓ DEL PROCÉS DE MONTJUÏC

A partir de l'afusellament dels 5 anarquistes el 4 de maig de 1897 a Montjuïc i mentre s'anaven produint els alliberaments d'una gran part dels presos, es va iniciar una campanya per la revisió de les irregularitats del Procés de Montjuïc i per l'alliberament dels presos condemnats que encara quedaven.

A Catalunya durant tot el 1897 van estar suprimides les garanties constitucionals, pel que els diaris barcelonins no podien fer gaire campanya per la revisió de les irregularitats del Procés de Montjuïc. Per tant dins de l'Estat Espanyol, era en alguns diaris republicans sobre tot de Madrid, on es va començar a fer la campanya més mediàtica per denunciar les irregularitats del Procés de Montjuïc.

A Madrid, alguns diaris republicans com "El País", "El Nuevo Régimen", "La Justicia", "El Socialista" i inclús diaris liberals dinàstics com "El Liberal", "El Heraldo de Madrid" o "El Imparcial" entre altres, ja feien articles després de maig de 1897 demanant l'esclariment d'alguns aspectes del Procés de Montjuïc i de la situació dels presos.

El 31 d'octubre de 1897 va aparèixer un altre diari republicà a Madrid "El Progreso", dirigit per Alejandro Lerroux que just havia abandonat "El País", el qual va començar a dedicar bastants articles a favor de la revisió del Procés de Montjuïc.

El novembre de 1897 Joan Montseny, que havia set deportat a França després d'estar un any a la presó des de l'atemptat de Canvis Nous, havia tornat clandestinament a l'Estat Espanyol anant a Madrid amb la seva dona Teresa Mañé, just un més abans de que les autoritats permetessin tornar a tots els deportats fins llavors, com abans ja s'ha comentat. Alejandro Lerroux li va oferir a Joan Montseny escriure en el seu diari per denunciar i aportar les informacions que sabia sobre el Procés de Montjuïc i la situació que havien viscut i vivien els presos. Joan Montseny llavors va començar a escriure articles de denúncia sobre el Procés de Montjuïc en "El Progreso" i va començar a signar com Federico Urales.

El 17 de desembre de 1897 s'havien restablert les garanties constitucionals a Catalunya, pel que els diaris de Barcelona ja podien parlar de la revisió del Procés de Montjuïc, sent-ne publicacions republicanes com "La Publicidad", "El Diluvio" o "La Campana de Gràcia" alguns que dels que més es feien notar en les denúncies.

El primer gran acte públic en demanda de la revisió del Procés de Montjuïc i l'alliberament dels presos que quedaven, es va produir a Barcelona en un míting fet al teatre Tívoli el 13 de febrer de 1898, organitzat per entitats anarquistes, marxistes, republicanes, catalanistes, maçòniques i sindicalistes. Després del míting va sortir una manifestació que va anar fins a l'Ajuntament o van entregar un document demanant que siguin castigats els funcionaris i les autoritats responsables de les tortures aplicades als presos. Entre els convocants i participants en els parlaments del míting destaquen els republicans de diferents tendències Valentí Almirall, Emili Junoy, Josep Roca i Roca, Josep Maria Vallès i Ribot i Joan Sol i Ortega, entre altres personatges.

Però durant el primers mesos de 1898 una altra notícia va agafar encara més protagonisme, la guerra independentista de Cuba i la intervenció dels Estats Units a favor dels independentistes cubans el 25 d'abril de 1898, en que declararen la guerra a Espanya. Allò va fer que el capità general de Catalunya Eulogi Despujol declarés l'estat de guerra a Catalunya i es tornessin a suspendre les garanties constitucionals, pel que a Catalunya es va haver d'aturar momentàniament la campanya per la revisió del Procés de Montjuïc i tornés la censura de premsa.

Mentre, Joan Montseny, que fins llavors s'havia recolzat en escriure en el "Progreso", juntament amb la seva dona Teresa Mañé, l'1 de juliol de 1898 fundaven a Madrid la seva pròpia revista el anomenada "Revista Blanca", la primera revista anarquista important després de les prohibicions anteriors, que es presentava inicialment no com una revista anarquista

sinó de sociologia, ciència i arts, per tal de no rebre ja inicialment els cops de la legislació anti anarquista, encara que ja des del primer moment va seguir denunciant el Procés de Montjuïc.

Pere Coromines, un altre dels deportats que havien tornat, donada la nova supressió de garanties constitucionals a Catalunya, va optar per anar a viure uns mesos a Madrid on hi arribà el setembre de 1898. Un cop allí també va escriure alguns articles polítics i també sobre la seva experiència a la presó en el Procés de Montjuïc tant en el "Progreso", com a "La Revista Blanca".

Mentre, a Madrid el diari dirigit per Lerroux "El Progreso", davant del tema de Cuba, agafava aquell 1898 un to militarista i patrioter en defensa de l'exèrcit espanyol que lluitava contra els independentistes cubans que no va agradar gaire a molts dels seus lectors, que a la vegada combinava en seguir fent denúncies pel Procés de Montjuïc. Aquell fort patriotisme espanyol i militarisme de caire republicà, no era més que la característica que sempre havia tingut el Partido Progresista Republicano (PRP) fundat per Manuel Ruíz de Zorrilla el 1880, el qual havia mort el 1895, partit que ara lideraven Lerroux i José María Esquerdo.

El desembre de 1898, mentre Lerroux era empresonat durant un breu període pel to de les denúncies del seu diari contra el Procés de Montjuïc, el diari havia patit una davallada de vendes i va tancar per problemes econòmics. El març de l'any següent però, Lerroux refundaria "El Progreso" amb un to més obrerista.

Finalment l'exèrcit espanyol fou derrotat i Cuba declarà la seva independència l'octubre de 1898, cosa que va fer que a partir de desembre d'aquell any, un cop ja no hi havia guerra i Espanya hagués renunciat oficialment a les colònies, no es restringís tant la llibertat de premsa i a Catalunya es restablissin les garanties constitucionals, cosa que va permetre reprendre allí la campanya de revisió del Procés de Montjuïc.

El 1999 és quan la premsa va fer més denúncies obertes i continuades per la revisió del Procés de Montjuïc, sobre tot la republicana però també d'altres tendències. En aquell any Pere Coromines va escriure nombrosos articles de denúncia del Procés i de les tortures del detinguts, mostrant nombrosos gràfics per descriure'ls a la revista republicana madrilenya "Vida Nueva", els quals eren denunciats per les autoritats en cada número, pel que van ser processats tant Pere Coromines com el director de la revista.

El 14 de maig de 1899, es va fer un míting al "Teatro Circo Barcelonés" i els mateixos organitzadors del míting van constituir a Barcelona la Comissió Permanent per la Revisió del Procés de Montjuïc, que va ser presidida primer per Pau Isart i després per Emili Junoy, un polític republicà que escrivia en "La Publicidad". Aquella Comissió va organitzar nombrosos mítings, manifestacions i gestions polítiques per demanar la revisió del Procés de Montjuïc, demanant el càstig pels torturadors i la llibertat dels presos que quedaven.

El 2 de juliol d'aquell 1899, també es va fer també un míting a Madrid al teatre Nuevo Retiro en el que van intervenir el líder del PSOE Pablo Iglesias i Alejandro Lerroux entre altres, per demanar la revisió del Procés. En aquell míting Lerroux, que tenia al costat al líder socialista Pablo Iglesias com a "competidor" polític, va exhibir per primer cop en públic el to agressiu i provocador tot i fent amenaces de resposta violenta. Al final van haver-hi aldarulls amb la policia al carrer i les autoritats van culpar a Lerroux d'haver-los incitat. Lerroux en aquells moments se'n va adonar de les possibilitats que tenia per fer-se popular i a partir d'aquell moment va explotar aquell to agressiu, que en el futur li reportà durant un temps suports populars, sobre tot a Catalunya, quan va començar a presentar-se com a candidat republicà en les eleccions.

El 1899 el president del govern espanyol tornava a ser un conservador, Francisco Silvela i la cada cop més demanada revisió del Procés de Montjuïc no arribava, malgrat que inclús bona part de la premsa, inclús alguna monàrquica, tant conservadora com liberal ho demanava.

En nombrosos països europeus, destacant el Regne Unit i França, es van realitzar tant mítings com campanyes en la premsa, demanant la revisió del Procés de Montjuïc i l'alliberament dels presos que quedaven. La pressió internacional per les irregularitats d'aquell procés començaven a preocupar ja al govern espanyol que, malgrat que amb lentitud, ja s'estaven plantejant una sortida dels presos que encara quedaven, però en cap cas la revisió del Procés ni reconèixer que havien executat a uns innocents.

ULTIMS INDULTS I DESTERRAMENTS

El 25 de gener de 1900 es va dictar un reial decret d'indult signat per la reina regent Maria Cristina per tots els presos que encara eren a la presó, tant per les detencions per l'atemptat del Carrer Canvis Nous de 1896 com pels que encara eren a la presó condemnats pels atemptats de la Gran Via i del Liceu de 1893. Encara que els que havien set condemnats havien d'exiliar-se fora de l'Estat Espanyol, mentre els presos governatius, o sigui que encara no havien set jutjats o

condemnat podien quedar-se. Amb això a més intentaven que s'oblidés els afusellaments i les tortures injustes davant de la pressió que venia de tot arreu.

Malgrat tot, encara van haver d'esperar uns mesos i alguns que eren en presons d'arreu de l'Espanyol van començar a arribar a Barcelona en vaixell al 16 d'abril de 1900, omplint encara més les presons de Barcelona en espera de ser alliberats i deportats. França es negava a acollir-los, país que la majoria de presos havien escollit, per tant van haver d'escollir altres països.

Els últims indultats majoritàriament pel Procés de Montjuïc, però alguns també pels processos dels atemptats de la Gran Via i del Liceu, fotografiats el maig de 1900 poc abans de ser deportats.

Rafael Miralles, detingut des de l'atemptat del Liceu i condemnat a cadena perpètua, li van permetre anar al seu poble a Alcoi, al País Valencià, a causa de la seva avançada edat.

Domingo Mir i Llorenç Serra, van ser enviats a Cuba i Antoni Costa i Pons, Rafael Cusidó i Joan Casanovas a Mèxic i van ser tots embarcats el 26 d'abril de 1900.

Epifani Caus, Antonio Cerepuelo, Jacint Mèlich, Josep Mesa, Joan Baptista Ollé, Baldomero Oller, Josep Pons, Joan Sala, Joan Torrents, Josep Vilas i Jaume Vilella, van ser enviats a Anglaterra i van ser embarcats el 27 d'abril de 1900 en direcció a Liverpool.

Però l'episodi més controvertit d'aquells indults va ser els de l'alliberament de Joan Carbonell, Francesc Lis, Mateu Ripoll, Sebastià Suñé, Cristòfol Soler i Francesc Vilarrubias. Després de no trobar-los país d'acollida, les autoritats van decidir enviar-los a Anglaterra en un vaixell que sortí de Barcelona el 10 de maig de 1900 en direcció a Liverpool juntament amb les seves famílies, ja que les autoritats britàniques ja n'havien acollit alguns abans. Però a mig camí les autoritats britàniques van comunicar que no els acollirien i després de donar la volta per tota la península el vaixell els va desembarcar a Santander i se'ls va tornar a posar a la presó a Santander, el que causà l'airada protesta dels presos, que deien que legalment havien d'estar lliures.

Després de dos mesos més de presó, el govern del conservador de Silvela, davant de no saber que fer per desencallar la situació, va publicar el 15 de juliol de 1900 un reial decret en que establia que tots els presos indultats podien tornar a l'Estat Espanyol però havien de residir fora de Catalunya, pel que finalment els detinguts a Santander van poder sortir llibertat i els que eren a l'estranger podien tornar a l'Estat Espanyol sempre que no anessin a Catalunya, la terra natal de la majoria d'ells.

No obstant això, alguns dels que van ser alliberats a Santander es van saltar la norma i es van presentar a Barcelona, els quals que eren Francesc Vilarrubias, Mateu Ripoll i Cristòfol Soler. El 29 d'octubre de 1900 van ser descoberts i tornats a ser detinguts, però van ser alliberats poc temps després.

Allò va ser una mica el desllorigador de la situació, ja que obria la porta a que en poc temps els demés poguessin tornar a Catalunya després d'aquells precedents. Alguns van acabar tornant i altres van preferir quedar-se a l'estranger durant un temps o definitivament.

DOS TEORIES SOBRE ELS AUTÈNTICS AUTORS DE L'ATEMPTAT DE CANVIS NOUS

Tant abans de ser afusellats els 5 anarquistes del Procés de Montjuïc com després, quasi tothom coincidia en que eren innocents, però les teories sobre qui havia set l'autèntic autor oscil·laven entre el muntatge policial per reprimir l'anarquisme o el d'un anarquista solitari estranger que no havia set detingut.

Tomàs Ascheri, un dels afusellats i que com abans s'ha comentat havia fet de confident policial, segons ell per fer el doble joc en favor dels anarquistes, va deixar escrites unes cartes que havia enviat enviar el 25 de desembre de 1896 al diari el madrileny "El País" i el diari francès "l'Intransigeant", en les que acusava a l'inspector de policia Daniel Freixa d'haver muntat l'atemptat del carrer Canvis Nous.

Segons Ascheri, el març de 1896 l'inspector Daniel Freixa tenia una llista d'anarquistes que segons ell preparaven un atemptat. cosa que li havia comunicat al governador civil de Barcelona Valentín Sánchez Toledo. El governador li va preguntar després a Ascheri si era veritat i Ascheri li va dir que no en tenia cap informació d'això. Llavors Ascheri li va demanar a Daniel Feixa que li expliqués aquell suposat pla dels anarquistes, llavors Freixa li va donar una llista d'anarquistes que es reunien al Centre de Carreters i un pla que suposadament tenien, que curiosament coincidia exactament amb la dels noms principals acusats i el mateix tipus d'atemptat que el del carrer Canvis Nous posteriorment.

Segons Ascheri això volia dir que el pla ja estava dissenyat per l'inspector Freixa d'abans per fer les posteriors acusacions i iniciar la repressió definitiva contra el moviment anarquista català.

No obstant això, anarquistes de prestigi i que tenien molta relació amb anarquistes clandestins i perseguits per Europa com el francès Charles Malato i el català Ferran Tarrida del Màrmol, van afirmar el 1901 que sabien del cert que l'autor de l'atemptat havia set l'anarquista francès François Girault. Tant Malato com Tarrida del Màrmol, un temps abans havien donat credibilitat a la teoria de l'afusellat Tomás Ascheri, però després van canviar d'opinió. A més Ascheri era un personatge que creava desconfiaça per la seva condició de confident o contraespia, com deia ell, i avui dia encara no hi ha consens sobre quina era la seva actitud real.

Malato i Tarrida del Màrmol van afirmar que sabien que François Girault havia anat a Anglaterra, on havia comunicat a membres del Club Anarquista de Londres que ell era l'autor de l'atemptat del carrer Canvis Nous a Barcelona i que tot havia set un error de càlcul. Després Girault se n'havia anat de Londres a Argentina, sent els del Club Anarquista de Londres qui li havien finançat el viatge. Evidentment tant Charles Malato com Ferran Tarrida del Màrmol coneixen molt bé als del Club Anarquista de Londres.

També altres coneguts periodistes francesos, com Louis Bonafoux, que sempre havia tingut molt contacte amb el Club Anarquista de Londres i també altres anarquistes que vivien a Londres, van afirmar també que sabien que Girault havia fet l'atemptat i se n'havia anat a l'Argentina després de passar per Londres.

Bé, davant d'aquestes informacions de prestigiosos anarquistes i periodistes europeus, normalment molt ben informats, en que la majoria apunten a François Girault com l'autor de l'atemptat, per la majoria d'historiadors, sense assegurar res, la teoria de Girault com l'autèntic autor de la massacre del carrer Canvis Nous pren més força que la del muntatge policial de Freixa expressada per l'afusellat Tomás Ascheri. Tot i així, la teoria de Girault com l'autor de l'atemptat, també té buits, com que tampoc se sap res de amb qui es va relacionar quan suposadament era a Barcelona.

Malgrat tot, avui dia no es pot descartar cap teoria, però del que si no té ningú cap dubte i en el que coincideix tothom és que tots els detinguts, torturats i executats després del Procés de Montjuïc eren totalment innocents, que les autoritats ho sabien i que van aprofitar el fet per intentar esclafar definitivament al moviment anarquista català de finals del segle XIX.

APUNT FINAL

La revisió oficial del Procés de Montjuïc finalment no arribà mai i tot acabà quan tots els últims presos van ser alliberats l'any 1900, entrant el tema en un progressiu oblit, ja que en el futur es tornarien a produir noves tenses i greus situacions que farien que allò quedés en segon pla. Només es van fer recordatoris i homenatges amb els anys i durant la República de 1931 alguns torturats van rebre algunes compensacions econòmiques.

L'any 1900 el sindicalisme anarquista a Catalunya estava sota mínims i quasi desmantellat després d'aquells anys d'atemptats, detencions massives, prohibicions, llargues condemnes i execucions, encara que l'any 1901 intentava ressorgir tímidament dins d'alguns sindicats gremials.

Els moviments polítics majoritaris a Catalunya a principis del segle XX eren els catalanistes conservadors de la Lliga Regionalista liderats per Francesc Cambó, els republicans catalanistes d'esquerres liderats entre altres per Pere Coromines i els republicans espanyolistes liderats per Alejandro Lerroux.

Lerroux va intentar aprofitar aquell desmantellament anarcosindicalista a Catalunya a causa de les repressions, per intentar dominar les societats obreres amb un discurs agressiu, populista i demagògic, explotant un cert prestigi que havia agafat per haver donat suport, com molts altres republicans, als detinguts pel procés de Montjuïc, especialment quan va deixar escriure en el seu diari als represaliats Joan Montseny i Pere Coromines, que serien uns dels seus principals introductors a Catalunya. També aportava un fort finançament de dubtós origen a alguns sindicats gremials catalans. D'aquesta manera en els primers anys del segle XX, va atraure a un bon nombre de treballadors catalans que li donaren vots que i permeteren iniciar la seva carrera política i tot seguit va intentar dominar les societats obreres catalanes.

Malgrat tot, ja des del principi Joan Montseny ja es va desvincular de Lerroux i va advertir als anarquistes catalans que era un farsant demagog que l'únic que volia era prendre'ls el terreny a Catalunya. També la històrica anarcosindicalista Teresa Claramunt, una de les represaliades pel Procés de Montjuïc, ja des de 1902 va advertir públicament al sindicalisme català de que les intencions de Lerroux no era beneficiar als obrers sinó a la seva carrera política.

A més Lerroux va intentar donar a aquell moviment republicà que pretenia donar la imatge d'obrerista, un fort to espanyolista i anticatalanista, que d'alguna manera quadrava amb el republicanisme de l'antic Partido Progresista de

Manuel Ruíz Zorrilla del qual provenia.

Pere Coromines, un dels represaliats pel Procés de Montjuïc i un dels introductors de Lerroux a Catalunya, liderava a principis del segle XX el nacionalisme català d'esquerres i també va ser un dels que es va enfrontar al republicanisme espanyolista i populista de Lerroux.

L'anarcosindicalisme català, majoritàriament amb una nova generació de sindicalistes, va anar progressivament agafant un altre cop influència en les societats obreres catalanes. El moviment anarquista català, si bé havia oblidat definitivament el debat anarco-col·lectivisme i anarco-comunisme, es va dividir també inicialment entre anarquistes radicals i anarquistes sindicalistes.

A partir de 1903 i durant els següents anys, van començar a esclatar un altre cop una sèrie de bombes a Barcelona que va fer tèmer que s'arribés un altre cop a la situació de 1896. La situació arribà al seu moment àlgid quan l'anarquista sabadellenc Mateu Morral i Roca va fer el 31 de maig de 1906 un atemptat a Madrid llençant una bomba contra la carrossa reial el dia de la boda del rei Alfonso XIII amb Victoria Eugenia de Battenberg, que no va matar als reis però que va causar 32 morts, 14 d'ells militars, comptant els ferits que moriren setmanes o mesos després, sent l'atac més sagnant fet fins llavors a l'Estat Espanyol. Dos dies després Mateu Morral es va suïcidar d'un tret després de matar també d'un tret a un guàrdia que l'anava a detenir.

Malgrat tot, les autoritats no van repetir les detencions massives i indiscriminades de la dècada anterior, en uns moments en que el parlament espanyol tenia un gran nombre de diputats republicans, moviment que havia crescut molt a principis del segle XX.

El 1907 es fundà el sindicat unitari d'àmbit català "Solidaritat Obrera", de majoria anarquista però també amb afiliats socialistes i republicans esquerrans, agafant finalment una línia clarament anarcosindicalista.

Els sindicalistes de "Solidaritat Obrera" van acabar acusant a Lerroux de farsant demagog i de voler manipular les societats obreres en benefici de la seva carrera política, pel que es van enfrontar a Lerroux entre 1907 i 1908 produint-se incidents entre anarquistes i lerrouxistes i sent expulsats aquests últims de "Solidaritat Obrera". Lerroux va perdre en poc temps seva influència que havia pretès tenir sobre el moviment obrer català.

Per altra banda els anarcosindicalistes catalans també s'enfrontaven al sector catalanista més conservador representat per La Lliga Regionalista de Catalunya liderada per Francesc Cambó, ja que si bé Lerroux representava un populisme espanyolista que volia dominar els sindicats, La Lliga representava a bona part de l'empresariat que s'enfrontava als obrers.

Els republicans catalanistes d'esquerres, liderats entre altres per Pere Coromines, si bé intentaven donar mostres de solidaritat amb els obrers, tampoc van aconseguir en aquells moments atraure's majoritàriament al sindicalisme català, ja que en aquells moments aquests no confiaven en els polítics.

Evidentment els primers anys del segle XX són molt més complicats que tot això i mereixeria un altre estudi a part. Durant les tres primeres dècades del segle XX, l'anarcosindicalisme va ressorgir encara amb més força que abans a Catalunya i encara foren més convulses i violentes, cosa que seria tema per un altre escrit.

Josep A. Carreras

ALGUNS DELS LLIBRES I DOCUMENTS CONSULTATS

El Procés de Montjuïc. Antoni Dalmau i Ribalta

Anarcocomunismo en España (1882-1886). El grupo de Gràcia y sus relaciones internacionales. Francisco de Paula Fernández Gómez.

El míting anarquista, una forma de cultura popular (Barcelona al tombant del segle XX). Antoni Dalmau i Ribalta.

Martí Borràs i Jover (1845-1894) o el primer comunisme llibertari. Antoni Dalmau i Ribalta.

L'arrelament territorial de la "Idea". El cas dels anarquistes d'Igualada. Antoni Dalmau i Ribalta.

Manuel Ars i Solanellas (1859-1894), l'estampador afusellat a Montjuïc. Antoni Dalmau i Ribalta.

Francesc Vilarrubias i Baliu, fuster i serrador. Antoni Dalmau i Vilalta.

El caso de los atentados anarquistas en España. Juan Avilés.

Política d'ordre públic i repressió durant la Restauració (1875-1898). Jordi Monsó i Dilla.

Teresa Claramunt (1862-1831): propagandista i activista llibertària. Laura Vicente i Villanueva.

El congreso revolucionario de Londres de 1881. Juan Avilés.

El 1er de maig a Catalunya (1890-1918). María Rodríguez Calleja.

Ànimes i telers. Canvis materials, malestars socials i combats culturals a Sabadell de l'últim terç del segle XIX (1868-1890). Albert Garcia i Balaña.

Història del catalanisme fins al 1923. Josep Termes i Ardèvol.

Teresa Claramunt, la vírgen roja barcelonesa. María Amàlia Pradas Baena.